515.
770-71

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

EMMANUEL KANT

Tratat de Pedagogie

TRADUS DE

V. C. Butureanu

Editura librăriei „UNIVERSALA"
ALCALAY & Co
București, Calea Victoriei, 27.

Prețul 10 Lei

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

PUBLICAȚIE DE POPULARIZARE

cea mai răspândită și cea mai ieftină

Publicația enciclopedică de popularizare „BIBLIOTECA PENTRU TOȚI" — întemeiată la sfârșitul secolului trecut — a fost, de netăgăduit, *cea mai adânc înrâuritoare întreprindere culturală particulară a României.*

In cele 1105 lucrări diferite — apărute fiecare în ediții de zeci de mii de exemplare — se învederează că editorii „Bibliotecii pentru toți" au dat până acum maselor adânci și tineretului școlar, pe prețul cel mai eftin cu putință,

peste 10.000.000 volume

de lectură aleasă, cuprinzând: *cronicarii noștri clasicii și modernii noștri, gloriile literaturilor străine din toate vremurile, lecturi pentru copii, cărți de educație, istoria artelor, higienă, știință popularizată, humor, etc.*

După școalele Statului — această Bibliotecă, plăcută și căutată, se poate zice că a fost *cel mai puternic instrument de cultură al neamului,* răspândind în modul cel mai rânșit gustul lectu ii și *contribuind la asemilarea în straturile poporului nostru a gândirii și civilizației universale.*

Conștienți de menirea ei, ne propunem să dăm, „Bibliotecii" o nouă viață și extensiune, revizuind treptat limba literară a textelor sale, sporind-o și făcând-o să devie astfel *și pentru nouile ținuturi ale țării* ceeace a fost și este pentru vechiul Regat: *o școală vestă, un focar de lumină și de re[illegible]*

Editura Librăriei „UNIVERSALA"
ALCALAY & Co.
București, Calea Victoriei, 27

EMMANUEL KANT

TRATAT
DE
PEDAGOGIE

După traducerea Jules Barni

de

C. V. BUȚUREANU
Institutor

BUCUREȘTI
Editura Librăriei „Universala", Alcalay & Co.
Calea Victoriei, 27

EMMANUEL KANT

Emmanuel Kant se născu în Koenigsberg la 1724 şi muri în acelaş oraş la 1804.

Biografia lui Kant nu cuprinde multe date, căci n'a fost viaţă mai monotonă ca aceea a marelui filozof german. Toate ocupaţiile sale zilnice le începea şi le sfârşia la date fixe. O singură dată s'a abătut dela această regulă de viaţă. Aceasta a fost după 1762, adică după apariţia operelor lui Rousseau şi mai ales a lui Emil. Atunci Kant fu aşa de subjugat de scrierile acestuia încât citirea lor i-a turburat până şi regularităţile obicinuitelor sale plimbări zilnice. Biografia lui cuprinde numai istoria vastei sale activităţi intelectuale, care i-a făcut renumele de mare filosof, de care se bucură în toată lumea.

Tratatul de Pedagogie de faţă, nu este un tratat scris de Kant, ci numai nişte note pe diferite foi, de cari se servea el în lecţiunile sale dela Universitate, de câte ori era silit, ca profesor de filosofie, să ţie un curs de Pedagogie. Aceste note au fost date de Kant puţin înainte de a muri, unuia din colegii, lui Rink, care le ordonă şi le publică la 1803.

In tratatul de pedagogie al lui Kant, nu trebue să căutăm, — după cum spune Jules Barni, unul din cei mai buni traducători ai operelor lui,— un tot armonios şi complect, după cum nu trebue să ne mirăm nici de lacunele ce prezintă acest tratat şi nici de desele repetiţii ce se întâlnesc în el ; în schimb avem în el o citire pe cât de uşoară şi instuctivă pe atât de atrăgătoare şi solidă.

Kant este admiratorul lui Rousseau. Dela apariţia scrierilor lui, bustul acestuia fu singurul ornament al cabinetului de lucru al marelui filozof german. Incât să nu surprindă pe cineva asemănarea de idei, cel puţin în ceea ce priveşte educaţia, dintre aceşti doi mari cugetători ai omenirii.

Dacă publicăm această interesantă operă, o facem pentru valoarea in ontestabilă a ideilor sănătoase ce conţine în privinţa educaţiei şi cari idei ar putea să contribue mult la regenerarea şcoalei noastre.

In traducerea noastră ne-am servit de acea a lui Jules Barni, ca cea mai bună traducere franceză. Sumarul analitic şi notele din text sunt de R. Thamin.

Iaşi, 9 Martie 1912.

C. V. BUTUREANU
Institutor

I

INTRODUCERE

Necesitatea educaţiei pentru om şi numai pentru om. Disciplina ne face să trecem dela starea de animal la cea de om.—Despre instrucţiune, cari se adaugă la disciplina.—Ce poate educaţia.—In problema educaţiei zace secretul perfecţiunii naturii omeneşti.— Indeplinirea menirii sale este imposibilă pentru individul părăsit de propriile sale puteri.- Problema educaţiei este grea.— Arta educaţiei trebue să fie raţională.— Un principiu esenţial este de a creşte pe copii, nu după starea actuală, ci după starea ideală a omenirii.— Nu s'ar putea aştepta progrese în educaţie publică dela iniţativa domnitorilor decât dacă educaţia lor însăşi ar fi mai bună.— Direcţia şcoalelor ar trebui să aţină de oameni competenţi.— Despre diferitele grade de educaţie.

Omul este singura creatură capabilă de educaţie. Prin educaţie se înţeleg îngrijirile (tratamentul, întreţinerea) ce

reclamă copilăria sa, disciplina [1]) care-l face om, in sfârşit instrucţia cu cultură [2] Sub acest titlu raport, el este copil, — discipol— şi scolar.

Indată ce animalele încep a-şi da seama de puterile lor, ele le întrebuinţează regulat, adică într'un chip care să nu le fie vătămător lor înşi-le. Este curios într'adevăr, de a vedea cum, de pildă, puii de rândunele abia eşiţi din găoace orbi ştiu să se aşeze astfel încât escrementele lor să cadă în afară de cuib.

1) *Disciplină.* Prin disciplină, Kant înţelege partea negativă şi preparatoare a educaţiei, care înlătură influenţele rele dinafară, care desrobeşte sufletul, şi-l face capabil de adevărată moralitate. In fragmentele postume ale lui, s'a găsit următoarea cugetare: Se zice „în medicină că medicul nu este de cât servitorul naturii; acelaş lucru şi cu moralistul. Inlăturaţi influenţele rele dinafară: natura va şti ea singură să găsească calea cea mai bună".

2) Cultura este partea pozitivă a educaţiei. Ceea ce arată adaogă naturei: Ea este de 2 feluri. *liberă*, jocul, şi *silită*: educaţia. Kant mai deosebeşte încă *cultura fizică*, care nu-i decât desvoltarea facultăţilor naturale. cum este inteligenţa şi *cultura morală* care se raportă la libertate.

Animalele deci n'au nevoe să fie îngrijite, învălite, încălzite şi conduse ori apărate. Cele mai multe cer, e drept, nu însă îngrijiri. Prin îngrijiri. trebue să înţelegem precauţiunile pe cari le iau părintii spre a împiedică pe copiii lor să dea o întrebuinţare vătămătoare puterilor lor. Dacă spre exemplu, un animal venind pe lume, ar ţipà cum fac copiii, el ar cădeà negreşit prada lupilor şi altor animale sălbatice cari ar fi atrase de ţipetele sale.

Disciplina ne face să trecem dela starea de animal la cea de om. Un animal este numai prin instinctul său tot ce poate să fie; o raţiune străină a luat pentru el dinainte toate îngrijirile indispensabile. Dar omul are nevoie de propria sa raţiune, El n'are instinct şi trebua să şi facă singur planul său de purtare. Insă, cum el nu este îndată capabil de aceasta şi vine în lume în stare sălbatică, el are nevoe de ajutorul altora.

Specia umană este silită să-şi însuşiască ea însăşi puţin câte puţin, prin propriile sale silinţi, toate calităţile naturale cari aparţin umanităţii. O generaţie face educaţia alteia. Prima dovadă a lucrului acestuia se poate găsi

înti'o stare sălbatică sau într'o stare perfectă de civilizaţie: dar în acest al doilea caz trebue să mai admitem că omul a căzut în urmă în stare de sălbăticie sau de barbarie.

Disciplina împiedică pe om de a se lăsa să fie abătut dela destinaţia sa, dela umanitate, de către înclinările sale brutale. Trebue, de pildă, ca disciplina să-l astâmpere pentru ca el să nu se arunce în primejdie ca un sălbatic sau ca un smintit. Dar disciplina este numai negativă, căci ea se mărgineşte a desbrăca pe om de sălbăticia sa; instrucţia din contra este partea pozitivă a educaţiei.

Sălbăticia este independentă faţă de toate legile. Disciplina supune pe om legilor umanităţii şi începe a-l face să simţească puterea legilor. Dar aceasta trebue să se facă ce vreme.

Astfel, de pildă, de trimit mai întâi la şcoală, nu pentru ca să înveţe aici ceva, dar pentru ca să se obicinuiască a sta liniştiţi şi a urma exact ceea ce li se porunceşte, pentru ca pe urma să ştie să tragă imediat folos din toate ideile ce le vor veni.

Dar omul are dela natură o aşa de mare înclinare pentru libertăţi că, dacă

l-am lăsa să se obicinuiască mai întâi mult cu dânsa, el i-ar sacrifica totul. Tocmai pentru aceasta, trebue, după cum am mai spus, să recurgem la disciplină, căci almintrelea ar fi foarte greu să-i schimbăm mai pe urmă caracterul. El se va deda atunci tuturor capriciilor. Nu s'a văzut ca sălbatici să se fi deprins vreodată cu felul de traiu al Europenilor, ori cât timp ar sta în serviciul lor: La dânşii nu este, după cum gândeşte Rousseau 1) şi alţi, efectul unei nobile aplecări pentru li-

1) Rousseau (J.-J.) 1712-1778 Principalele sale lucrări sunt:— Un răspuns la această întrebare pusă de Academia din Dijon: *Progresul ştiinţelor şi al artelor a contribuit oare a strică sau a purifica moravurile?* — Un răspuns la o altă întrebare pusă de aceaş Academie: *Despre origina neegalităţii dintre oameni* — la *Nouvelle Héloïse*; le *Contrat social*; l; *Emile*; les *Confenssions*; — la *Lettre à d'Alambert sur les spectacles*; l' *Emile* (1762) roman filosofic asupra educaţiei, conţine principiile unei adevărate revoluţiuni pedagogice. *Naturalismul* era pretutindenea opus vechiului *raţionalism* Răsunetul acestei scrieri a fost mare în Franţa unde ridică polemici vii. Dar în Germania găsi Rousseau discipoli şi acolo metoda sa fu aplicată. Printre aceşti discipoli, afară de pedagogici propriu zişi trebue citaţi cei mai mari germani de pe atunci: Kant, Goethe şi Schiller.

bertate, ci o oarecare aspreală, care provine din pricină că sălbatecul încă nu s'a desbărat oarecum de animal. Trebue deci să ne pretindem de cu vreme a ne supune preceptelor raţiunii. Când omul a fost lăsat în timpul tinereţii sale să-şi facă toate voinţele şi când nu i sa împotrivit nimeni niciodată întru nimic, el păstrează o oare-care sălbăticie pe tot timpul vieţii sale.

Nu-i slujeşte la nimic să fie menajat în timpul tinereţii prin o iubire maternă exagerată, căci mai târziu va întâmpina şi mai multe piedici din toate părţile şi se va izbì de nesuccese când va intrà în afacerile lumeşti.

Este o greşeală în care cădem de obiceiu în educaţia celor mari, aceea de a nu le opune adevărată împotrivire în tinereţea lor, sub pretext că ei sunt destinaţi a porunci. La om, aplicarea ce o are pentru libertate, face să fie necesar a-l instruì; la animal, din potrivă instinctul scuteşte de această trebuinţă.

Omul are nevoe de îngrijiri şi de cultură. Cultura cuprinde disciplina şi instrucţia. Nici un animal, după câte ştiu, nu are nevoie de ceea de a doua. Căci nici unul nu învaţă ceva dela cele ce

sunt mai în vrâstă, afară de păsări, care îşi învaţă cântecul. Paserile în adevăr, sunt învăţate întru aceasta de părinţii lor, şi e un lucru mişcător de a vedeà, ca şi într'o şcoală, cum părinţii cântă din toate puterile înaintea puilor lor şi aceştia se silesc să scoată aceleaşi sunete din tinerele lor gâtlejuri. De vrea cineva să se încredinţeze că păserile nu cântă din instinct, ci învaţă în realitate a cântà, este un mijloc hotărâtor: luaţi unor scatii jumătate din ouăle lor şi înlocuiţi-le cu nişte ouă de vrabie sau amestecaţi printre puii lor, pui de vrabie. Aşezaţi într'o colivie din care să nu poată àuzi vrăbiile de afară; ei vor învăţa cântecul scatiilor şi veţi avea astfel vrăbii cântătoare. De fapt este foarte de mirat că fiecare fel de paseri păstrează un oare-care cântec principal, care străbate prin toate generaţiile; tradiţia cântului este cea mai statornică din lume.

Omul nu poate deveni om decât prin educaţie. El nu este decât ceea ce-l face ea. Este de observat că omul nu poate primì această educaţie decât dela alţi oameni, cari şi ei să o fi primit. De aceea lipsa de disciplină şi de instrucţie la unii oameni îi face să fie

niște dascăli foarte răi pentru elevii lor. Dacă o ființă cu o fire superioară s'ar însărcinà cu educația noastră, s'ar vedeà atunci ceea ce se poate face din nou. Dar, fiindcă educația, pe de o parte învață pe oameni ceva, și, pe de altă parte, nu face decât să desvolte într'înșii unele calități, e cu neputință a ști până unde merg dispozițiunile noastre naturale. Dacă cel puțin s'ar face o experiență cu ajutorul celor mari și întrunind puterile mai multora, aceasta ne-ar lumină asupra chestiunii de a ști până unde poate merge omul pe această cale. Dar e un lucru tot atât de vrednic de observație pentru un spirit speculativ, pe cât e de trist pentru un prieten al omenirii, de a vedeà că cea mai mare parte din cei mari nu se gândesc decât la dânșii, și nu iau nici o parte la importantele experiențe ce se pot practica asupra educației, cu scop de a sili natura să facă un pas mai mult spre perfecțiune.

Nu este nimeni care, neglijat în tinerețe, să nu fie în stare a vedeà, când a ajuns matur, în ce anume a fost neglijat, fie în disciplină, fie în cultură (căci putem numi astfel instrucțiunea). Cel ce nu este cultivat este brut; cel ce

nu e disciplinat este sălbatic. Lipsa de disciplină este un rău mai mare decât lipsa de cultură, căci aceasta se poate repară mai târziu pe când sălbăticia nu mai poate fi alungată și o lipsă de disciplină nu se mai poate repara. Poate că educația va ajunge mereu mai bună și fiecare din generațiile ce se vor succedà va face un pas mai mult către perfecționarea omenirii, căci în problema educației zace marele secret al perfecțiunii naturii omenești. De acum înainte se poate apuca această cale căci astăzi se începe a se judeca exact și a-se zări limpede aceea ce constitue anume o bună educație. E plăcut să ne gândim că natura omenească va fi mereu mai bine desvoltată prin educație și că se poate ajunge a i se da o formă care să-i convie cu deosebire. Aceasta ne descopere perspectiva fericirii viitoare a neamului omenesc.

Schița unei teorii de educație este un ideal[1]) nobil și care nu ar vătămà intru

[1]) In *Critica rațiunii pure* (Dialectica trancendentală, cart. II, cap. III). Kant definește un ideal zicând că este „perfecțiunea fie cărui fel de ființe posibile". Idealurile au un dar practic și „servesc ca temelia posibilității unor acte". „Virtutea și cu dânsa, înțelepciunea omenească

nimic chiar când nu am fi în stare a-realizà. O idee nu trebue privită ca o himeră şi dată ca un vis frumos pentrucă nişte piedici îi opresc realizarea.

Un ideal nu este altceva decât concepţia unei perfecţiuni care nu s'a întâlnit încă în experienţă. Astfel este, de pildă, ideea unei republici perfecte, cârmuite după regulile justiţiei. Să fie ea imposibilă din această pricină? Numai trebue mai întâi ca ideea noastră să nu fie falşă, şi apoi să nu fie cu totul imposibil a învinge toate piedicile cari se pot împotrivi executării ei. Dacă, de pildă, toată lumea ar minţi, sinceritatea ar fi oare din această pricină o himeră? Ideea unei educaţii care să desvolte în om toate dispoziţiile sale naturale este absolut adevărată.

în toată curăţia lor. sunt *idei*. Dar înţeleptul (stoicenilor) este un *ideal*, un om care nu există de cât în gând, dar care se potriveşte întocmai cu ideea înţelepciunii. După cum ideea dă regula, idealul în asemenea caz serveşte ca prototip pentru completa determinare a copiei, şi nu avem altă măsură a acţiunilor noastre decât purtarea acelui om dumnezeesc pe care-l îl găsim în cugetarea noastră, cu care ne comparăm şi după care ne judecăm şi ne îndreptăm, dar fără, a puteá atinge vreodată perfecţiunea."

Cu educaţia actuală oamenii nu ating de loc ţinta existenţei lor, căci ce diversitate nu este în felul lor de a trăi! Nu poate fi uniformitate printre dânşii decât atâta timp cât ei lucrează după aceleaşi principii şi cât timp aceste principii devin pentru dânşii ca şi o a doua natură. Putem cel puţin lucra la planul unei educaţii potrivită cu ţinta ce şi propune cineva, şi putem lăsa posterităţii instrucţiuni pe cari le va putea realiza puţin câte puţin. Iată, de pildă florile de urechea ursului: când le scoţi dela rădăcina plantei, ele au toate aceeaş culoare; când dimpotrivă semănăm sămânţa lor, obţinem colori cu totul deosebite şi din cele mai variate. Deci natura a pus în ele oarecari germeni, şi e destul, pentru a-i desvolta în ele, de a semănă şi a sădi cum trebue aceste flori. Tot astfel e şi la om.

Sunt mulţi germeni în omenire, şi nouă ne este dat a desvolta în mod proporţional dispoziţiile noastre naturale, a da omenirii întreaga ei desfăşurare şi a face astfel ca să ne îndeplinim menirea. Animalele o îndeplinesc pe a lor în mod spontaneu şi fără a cunoaşte. Omul, dimpotrivă este silit să caute să atingă pe a sa, dar el nu o poate face

decât întruatât întrucât are o idee de dansa. Indeplinirea acestei meniri este chiar cu totul imposibilă pentru individ.

Dacă se admite o primă pereche în adevăr cultivată, mai trebuie de ştiut cum şi-a format copii. Primii părinţi dau copiilor lor o primă pildă; aceştia o imită, şi astfel se desvoltă câteva dispoziţiuni naturale. Dar nu pot fi cultivate toate în acest mod, căci cele mai adese ori, pildele nu se oferă copiilor decât din întâmplare. Oamenii nu aveau altădată nici o idee despre perfecţiunea de care este capabilă natura omenească; noi înşine nu o posedăm încă

De aceea este sigur că toate sforţările individuale cari au ca ţintă cultura copiilor noştri, nu vor putea face ca aceştia să-şi îndeplinească menirea lor. Nu individul, ci numai specia poate ajunge la această ţintă.

Educaţia este o artă a cărei practică are nevoe de a fi perfecţionată de mai multe generaţiuni. Fiecare generaţie, înarmată cu cunoştinţele celor precedente, este totdeauna mai în măsură de a ajunge la o educaţie care să desvolte într'o dreaptă proporţie, şi potrivit cu ţinta lor, toate dispoziţiile noastre naturale, şi ca să ducă astfel tot neamul

omenesc la menirea sa. Providenţa a vrut ca omul să fie silit a scoate binele din sine însuşi, şi oarecum îi spune „Intră în lume. Am pus în tine tot felul de dispoziţiuni pentru bine, Ţie îţi este dat să le desvolţi, şi astfel fericirea sau nefericirea ta atârnă de tine", Astfel ar putea creatorul să vorbească oamenilor.

Omul trebue mai întâi să-şi desvolte dispoziţiile pentru bine; Providenţa nu le-a aşezat într'ânsul gata formate; ele sunt simple dispoziţiuni, şi în ele încă nu se află distincţie de moralitate. A se face pe sine mai bun, a se cultiva pe sine, şi dacă e rău, a desvolta în sine moralitatea, iată datoria omului. Cugetând bine la aceasta, se vede cât este de greu lucru: Educaţia este deci problema cea mai mare şi cea mai anevoioasă ce ne-ar putea fi propusă. In adevăr, luminile atârnă de educaţie, şi la rândul ei educaţia atârnă de lumini. De aceea ea nu ar putea înainta decât pas cu pas, şi nu poate cineva ajunge să-şi facă o idee exactă despre dânsa decât pentrucă fiecare generatie îşi transmite cunoştinţele celei următoare, care la rândul ei le creşte şi le lasă astfel sporite celei ce-i urmează. Ce cultură şi ce experienţă nu presupune oare această

idee? De aceea ea nu putea să apară decât foarte târziu, şi noi înşine nu am înălţat-o încă la cel mai înalt grad de curăţie. Chestiunea este de a se şti dacă educaţia în individ trebue să imite cultura pe care în genere omenirea o primeşte dela deosebitele generaţii.

Sunt două lucruri a căror descoperire poate fi privită ca cea mai grea pentru omenire: arta de a cârmui pe oameni şi aceea de a-i creşte, şi totuşi se discută încă asupra acestei idei.

Deci cu ce vom începe a desvolta dispoziţiunile omului? Trebue să pornim dela starea barbară sau dela o stare deja cultivată? E greu de conceput o desvoltare având punctul de plecare în barbarie, (de aceea este atât de greu să-şi facă cineva o idee despre cel dintâi om), şi vedem că, de câte ori a pornit cineva dela această stare totdeauna a căzut din nou în ea, şi au trebuit mereu noui silinţe pentru a eşi dintr'ânsa. De aceea la popoarele foarte civilizate regăsim vecinătatea barbariei mărturisită de cele mai vechi monumente scrise, pe cari ni le-au lăsat; — şi ce grad de cultură nu presupune oare scrierea? E atât de adevărat, în cât din punctul de vedere al civilizaţiei

s'ar putea pune începutului lumii data artei de a scrie.

Fiindcă dispoziţiile noastre naturale nu se desvoltă dela sine, ori-ce educaţie este o artă. Natura nu ne-a dat pentru aceasta nici un instinct.—Origina, precum şi mersul acestei arte, este sau *mecanică*,[1]) fără plan, supusă împrejurărilor date, sau *raţionată*. Arta educaţiei nu rezultă mecaniceşte din împrejurările în cari învăţăm din experienţă dacă un lucru oarecare ne este vătămător sau folositor. Orice artă de acest fel, care ar fi pur mecanică, ar conţinea multe greşeli şi lacune, pentrucă nu ar urma nici un plan. Trebue deci ca arta educaţiei, ca pedagogia să fie raţională pentru ca natura omenească să se poată desvolta în aşa chip ca să şi poată în-

---

1). *Mecanism, Mecanică.* — Kant ţine de rău aceste cuvinte. O educaţie mecanică nu este întemeiată la educator pe nici un principiu şi nu face apel la nici un principiu la elev. Kant compară purtarea unui om crescut mecaniceşte cu un joc de păpuşi unde totul se mişcă bine, dar unde s'ar căuta în zadar viaţa sub figuri. (Critique de la Raison pratique, cart. II, cap. II. § 9.)

deplini destinaţia. Părinţii cari au primit ei înşişi o educaţie, sunt deja nişte modele după cari se îndreaptă copiii. Dar pentru a face pe aceştia mai buni, este de trebuinţă a face din pedagogie un studiu; altfel nu este nimic de sperat de la dânsa, şi educaţia este încredinţată unor oameni cu o educaţie rea. In arta educaţiei, ştiinţa trebue substituită mecanismului; fără care lucru, ea nu va fi niciodată o sforţare continuă, şi o generaţie ar putea prea bine să răstoarne ceeace ar fi clădit alta.

Un principiu de pedagogie pe care ar trebui mai ales să-l aibe în vedere oamenii cari fac planuri de educaţie, este că copiii nu trebue crescuţi după starea de faţă a neamului omenesc, ci după o stare mai bună, posibilă în viitor, adică după ideea omenirii şi a întregei sale meniri. Acest principiu este de o mare însemnătate. Părinţii nu-şi eresc de obicei copiii de cât în vederea lumii actuale, aşa stricată cum e. Ei ar trebui dimpotrivă să le dea o educaţie mai bună, pentru ca din ea să rezulte o stare mai bună în viitor. Dar aici se întâlnesc două piedici: 1º părinţii n'au de obiceiu grijă decât de un lucru, acela ca copiii lor să-şi croiască bine calea

în lume, şi 2º domnitorii nu consideră pe supuşi de cât ca nişte unelte pentru planurile lor.

Părinţii se gândesc la casă şi domnitorii la Stat. Şi unii şi alţii nu-şi propun ca ţintă ultimă binele general şi perfecţia la care omenirea este destinată. Bazele unui plan de educaţie trebue să aibă un caracter cosmopolit. Dar binele general este oare o idee care să poată fi vătămătoare binelui nostru particular? De loc! Căci, cu toate că s'ar părea că trebue să-i facem sacrificii, lucrăm încă şi mai mult pentru binele stării noastre actuale. Şi câte consecinţi nobile nu urmează de aici! O educaţie bună este isvorul întregului bine în lume. Germenii cari se află în om trebue să se desvolte din ce în ce mai mult; căci în dispoziţiile naturale ale omului nu este un principiu al răului. Singura pricină a răului, este că natura nu e adusă la nişte regule. In om nu sunt germeni de cât pentru bine.

Dela cine trebue aşteptată îmbunătăţirea stării lumii? Dela domnitori sau dela supuşi? Trebue oare ca aceştia să se îmbunătăţească mai întâi pe dânşii şi să facă jumătate din cale eşind înaintea guvernelor bune? Dacă această

îmbunătăţire trebue să vie dela domnitori să se înceapă deci a li se da o educaţie mai bună; căci prea mult timp s'a comis greşeala de a nu li se împotrivi în timpul tinereţii. Un arbore care creşte izolat în mijlocul unui câmp nu creşte drept şi îşi întinde ramurile în lături; dimpotrivă, acela care creşte în mijlocul unei păduri, creşte drept din pricina împotrivirii ce-i opun arborii vecini, şi el îşi caută de asupra lui aerul şi soarele. Tot asemenea şi cu domnitorii. Dar e şi mai bine ca ei să fie crescuţi de vreunul din supuşi decât de egalii lor. Binele nu poate fi aşteptat de sus decât întrucât educaţia va fi mai bună acolo. Trebue deci să ne bizuim mai curând pe silinţele particularilor decât pe concursul domnitorilor, după cum gândea Basedow [1]) şi alţii; căci experienţa ne

1) Basedow (J. Bernard), 1723—1790. — După ce a profesat morala şi literele în Danemarca, el se apucă de pedagogie şi propuse un sistem de educaţie inspirat de Rousseau. Fu ajutat de prinţul de Anhalt-Dessau şi la 1774 întemee la Dessau o şcoală model sub numele de *Philanthropinon*. Principalele sale lucrări pedagogice sunt: *Despre educaţia prinţilor şi Culegere de cunoştinţi necesare instrucţiunii tinerimii.*

învaţă că aceştia au în educaţie mai puţin în vedere binele lumii decât al Statului lor, şi nu văd în ea decât un mijloc de a-şi ajunge scopurile. Dacă dau bani pentru acest obiect, ei îşi rezervă dreptul de a croi planul care le convine. Acelaş lucru este pentru tot ceeace priveşte cultura spiritului şi pentru desvoltarea cunoştinţelor omeneşii. Puterea şi banul nu le procură, cel mult le înlesneşte; dar le-ar putea procura, dacă Statul nu ar percepe impozite numai în interesul cassei sale. De aceea Academiile nu au făcut aceasta până acum, şi astăzi sunt mai puţine semne ca ele să înceapă a o face.

Iată pentruce direcţia şcoalelor nu ar trebui să atârne decât de judecata cunoscătorilor celor mai luminaţi. Toată cultura începe dela particulari şi porneşte dela dânşii spre a se împrăştia. Natura omenească nu se poate apropria puţin câte puţin de ţinta sa, decât mulţumită silinţelor persoanelor cari sunt interesate cu sentimente destul de întinse pentru a se interesă de binele lumii şi cari sunt capabile de a concepe o stare mai bună ca posibilă în viitor. Totuşi mulţi din cei mari nu-şi consideră oare-

cum popoarele de cât ca o parte din regnul animal şi nu au alta în vedere de cât înmulţirea lor. Cel mult dacă le doresc o oarecare îndemânare pentru a puteà face din supuşii lor nişte unelte mai potrivite pentru planurile lor. Particularii trebue fără îndoială, să aibă şi ei în vedere mai întâi ţinta naturii fizice, dar trebue să se gândiască mai ales la desvoltarea omenirii şi să vegheze ca ea să devie nu numai mai îndemânatecă, ci şi mai morală şi, ceace e mai greu, ca posteritatea să poată merge mai departe de cât au mers ei înşişi.

Educaţia trebuie deci: 1° să *disciplineze* pe oameni. A-i disciplină, înseamnă a căuta să împedice ca aceea ce este animalicesc într'înşii să înăbuşe ceeace este omenesc, atât în omul individual cât şi în omul social. Disciplina consistă deci numai a-i desbrăca de sălbăteciea lor.

2° Ea trebue să-i *cultive*. Cultura cuprinde instrucţiunea şi deosebitele învăţături. Ea este aceea care dă îndemânarea 1)

1) *Indemânarea* (iscusinţa) —Indemânarea este cunoştinţa mijloacelor proprii spre a atinge unele scopuri. *Prudenţa* este arta de a se sluji de aceasta cunoştinţă. Nici una nici alta nu se ocupă de valoarea scopului ce este de atins.

Acesta este posesiunea unei aptitudini îndestulătoare pentru toate scopurile ce-şi poate cineva propune. Deci ea nu hotărăşte asupra nici unui scop, dar lasă împrejurărilor această grijă.

Unele arte sunt bune în toate cazurile, de pildă a ceti şi a scrie; altele nu sunt bune decât în ce priveşte unele scopuri, cum este arta muzicală, care face să fie iubit acela care o posedă. Iscusinţa e oarecum nesfârşită, din cauza mulţimii scopurilor ce-şi poate propune cineva.

3₀ Mai trebue de veghiat ca omul să dobândească *prudenţa*, 1) ca să stie a

1) *Prudenţa.* — „Regulile interesului sau maximile *providenţei* reprezintă nevoia practică a unei oarecare acţiuni ca *mijloc* pentru un oarecare alt lucru de dorit. In aceste regule, nu avem a ne întreba dacă scopul ce ni-l propunem este bun sau rău; nu e vorba de ceeace trebue făcut pentru a'l atinge. Preceptele pe care le urmează medicul care vrea să-şi vindece radical bolnavul şi acele pe care le urmează otrăvitorul care vrea să omoare un om cu siguranţă au pentru amândoi o valoare egală în senzul că ele să le servească de o potrivă la atingerea scopului lor. In tinereţe, fiindcă nu ştie cineva nici odată ce scop va avea de urmărit în cursul vieţei, părinţii caută a face pe copii să înveţe multe lucruri; ei caută să le dea *iscusinţă* pentru tot felul de scopuri; şi chiar această grijă este atât de mare la dânşii

în societatea semenilor săi astfel ca să se facă iubit şi să aibă influenţă. Aici îşi are locul acel fel de cultură care se numeşte *civilizaţie* 2) Ea cere oarecare maniere, politeţă şi acea prudenţă care face că te poţi sluji de toţi oameni pentru propriile tale scopuri. Ea se regulează după gustul schimburilor al fiecărui veac. Astfel acum câţi va ani erau încă la preţ ceremoniile în societate.

4° Trebue însfârşit de veghiat asupra

încât de obicei neglijează de a forma şi de a îndrepta judecata copiilor lor chiar asupra valoarei lucrurilor ce-şi vor putea propune ca scopuri în genere formula prin cari îşi poate cineva reprezentă oarecare lucru dorit, este un proverb popular „Qui veut la fin veut les moyens". (Kant *Fondements de la metaphysique des moeurs*).

In *Traité de pédagogi* (Despre educaţia practică) cuvântul *prudenţă* are un sens mai restrâns şi, mai precis. El arată arta de a aplica *la om* iscusinţa noastră, adică de a ne servi de oamenii pentru propriile noastre scopuri.

2) *Civilizaţie.* — Acest cuvânt este luat de mai multe ori într'un senz activ. Acesta este o formă de educaţie, sau mai bine de cultură care se regulează după gustul schimbător al fiecărui veac.

moralizării. 1) In adevăr nu e destul ca omul să fie propriu tuturor felurilor de scopuri; mai trebuie încă să ştie a-şi face o maximă de a nu alege decât scopuri bune. Scopurile bune sunt acelea care sunt neapărat aprobate de fiecare şi care pot în acelaş timp fi nişte scopuri pentru fiecare.

Educaţia morală este prea mult neglijată. — Despre experienţă în materie de educaţie.

Omul poate fi sau bine dresat 2) cioplit instruit într'un mod cu totul mecanic, sau poate fi luminat cu adevărat. Se dre-

---

1) *Morală, Moralizare, Moralitate.*— Moralizare însamnă lucrarea, şi moralitatea stă în a lucra numai după ideea datoriei. Iată după Kant criteriul prin care se poate cunoaşte că ideia da'oriei se poate aplica unei acţiuni: „Lucrează după o aşa regulă încât să poţi vrea ca ea să fie o lege universală.

2) *A dresa,*— Kant face să se observe că acest cuvânt vine din englezescul *to dress* (a îmbrăca). Acesta implică câracterul cu totul exterior al acestui fe de educaţie.

3) *A cugeta* (a gândi). — A cugeta, pentru Kante înseamnă a legà particularul de general. A-şi cugeta cu adevărat acţiunile, va fi deci a le lega de principile de la care e'e derivă. Se înţelege din aceasta ce înseamnă a lucra ca o fiinţă cugetătoare, şi nu ca o *maşină*.

sează cai, câini şi se pot dresà şi oameni.

Nu este destul a dresà pe copii, ei trebue mai ales să înveţe a cugetà 3). Trebue să avem în vedere principiile din care derivă toate acţiunile. Se vede deci câte lucruri cer o adevărată educaţia privată, condiţia a patra, care este cea mai importantă, este de obiceiu destul de neglijată; căci se predă copiilor aceea ce este privit ca esenţial, şi se lasă predicatorului moralizarea. Cu toate acestea cât de important este de a învăţà pe copii să urască viciul, nu numai pentru singurul motiv că D z.u a oprit aceasta, ci pentru că prin el însuşi e de dispreţuit! Căci altfel ei se lasă uşor a fi târâţi pe căi rele, gândind că aceasta ar putea fi îngăduit dacă n'ar fi oprit de D-zeu şi că acesta ar putea prea bine să facă o escepţie în favoarea lor. D-zeu, care este fiinţa cu deosebire sfântă, nu vrea de cât ceea ce e bun; el vrea ca noi să practicăm virtutea pentru ea însăşi şi nu pentru că o cere el.

Noi trăim într'o epocă de disciplină, de cultură şi de civilizaţie, dar care nu este încă aceea a moralizării. In starea actuală a lucrurilor, se poate spune că fericirea Statelor creşte odată cu nefericirea oamenilor. Şi rămâne încă de ştiut dacă nu am fi mai fericiţi în starea barbară, în care nu se află cultura care există la noi, de cât în starea noastră actuală. Căci cum se pot face oamenii mai fericiţi, dacă nu sunt făcuţi morali şi mai înţelepţi? Cantitatea răului nu va fi scăzută.

Trebuesc înfiinţate mai întâi şcoli experimentale înainte de a întemeià şcoli normale. Educaţia şi instrucţia nu trebue să fie pur mecanice, ci trebuie să se sprijine pe principii. Totuşi ele nu trebue să fie nici o afacere de pur raţionament, ci şi, în unele cazuri, un mecanism. In Austria mai nu sunt de cât şcoli normale stabilite pe un plan împotriva căruia s'au ridicat cu drept cuvânt multe obiecţiuni şi căruia i se puteà reproşa mai ales că nu este de cât un mecanism orb. Toate celelalte şcoli trebuiau să se reguleze după acestea, şi chiar nu se întrebuinţau oameni cari nu fuseseră în aceste şcoli. Asemenea prescripţii arată cât de mult se amestecă guvernul în aceste lucruri şi e cu neputinţă ca, cu o asemenea constrângere, să se poată ajunge la ceva bun.

De obiceiu îşi închipuie unii că nu este nevoie a se face experienţe în

materie de educaţie şi că numai cu simpla raţiune se poate judecà dacă un lucru va fi bun sau nu. Dar ei se amăgesc mult întru aceasta, şi experienţa ne învaţă că încercările noastre au produs adesea efecte cu totul opuse acelora pe care le aşteptam. Se vede deci că experienţa, fiind aici necesară nici o generaţie de oameni nu poate croi un plan complect de educaţie. Singura şcoală experimentală, care a început oarecum a deschide calea, a fost *Institutul din Dessau*. 1) Cu toate defectele numeroase ce i s'ar puteà reproşà, care se întâlnesc în toate încercările ce se fac, trebue să i se acorde acea glorie că nu a încetat de a provocà noui încercări. A fost într'un chip oarecare singura şcoală în care învăţătorii au avut libertatea de a lucrà după propriile lor metode şi planuri, şi unde au fost uniţi între dânşii precum şi cu toţi învăţaţii Germani.

Despre cultura negativă şi pozitivă.—Despre educaţia privată şi publică.—Cât timp trebue să dureze educaţia.—Despre supunere.— Cum să se împace cu libertatea.

---

1) *Dessau.* — Capitala ducatului de Anhalt-Dessau.

Educaţia cuprinde *îngrijirile* pe care le cere copilăria şi *cultura*. Aceasta este, 1° *negativă*: ea este atunci disciplina, care se mărgineşte a împiedicà greşelile, 2° *pozitivă*: adică instrucţia şi direcţia[1]), şi din acest punct de vedere ea merită numele de cultură. Direcţiunea este aceea ce serveşte de călăuză în practica lucrului pe care vrea cinevà să-l înveţe. De aici deosebirea între preceptor, care e numai un profesor, şi guvernor, care este un director [2]). Cel întâiu dă numai educaţia şcoalei; al doilea pe aceea a vieţii.

---

1) *Direcţiune, Director.*—Kant spune el însuşi că „este ceeace serveşte drept călăuză în *practica* lucrurilor pe care vrea cineva să le înveţe". Ea se raportă la *prudenţă*, pe când instrucţia se raportă la ştiinţă sau la iscusinţă (Vezi acest cuvânt). Între direcţie şi instrucţie este aceeaş antiteză ca şi între practică şi teorie. In zilele noastre cuvântul *director* este luat în sensul de director de conştiinţă. Sensul lui Kant este mai larg.

2) *Guvernor.* — *Guvernorul* creşte, pe când *preceptorul* instrueşte. El este adevăratul educator. (Vezi cuvântul *Director*).

Prima epocă la elev este aceea în care el trebue să arate supunere şi o ascultare pasivă, a doua este aceea în care este lăsat să facă uz de reflecţia şi libertatea sa, dar cu condiţie să le supună unor legi. In cea dintâi este constrângerea mecanică; în a doua constrângere morală.

Educaţia este sau *privată* sau *publică*. Cea din urmă nu se raportă decât la învăţământ, şi acesta poate rămânea totdeauna public. Practica preceptelor este lăsată celei dintâi. O educaţie publică complectă este aceea care întruneşte următoarele lucruri: instrucţia şi cultura morală. Scopul ei este de a provocà o bună educaţie privată. O şcoală în care se practică aceasta, se numeşte un institut de educaţie. Nu pot să fie multe institute de acest fel, şi ele nu ar putea primi un număr mare de elevi: căci sunt foarte costisitoare şi numai înfiinţarea lor cere mulţi bani. Cu aceste institute este ca şi cu arsenalele şi spitalele. Clădirile, pe care le cer, şi leafa directorilor, a supraveghetorilor şi a slugilor, iau jumătate din banii destinaţi acestei întrebuinţări, şi e dovedit că, dacă aceşti bani ar fi daţi săracilor în casele lor, ei ar fi mai bine căutaţi. E

greu şi de obţinut dela cei bogaţi să-şi trimită copiii în aceste institute.

Scopul acestor institute publice este perfecţionarea educaţiei casnice. Dacă părinţii, sau cei ce le vin în ajutor în educaţia copiilor lor, ar fi primit ei înşişi o educaţie bună, cheltuiala acestor institute ar putea să numai fie necesară. Acolo trebuesc făcute încercări şi formaţi oameni şi de acolo va putea eşi după aceea o bună educaţie casnică.

Educaţia privată este dată sau de părinţi înşişi, sau,—când din întâmplare aceştia nu au timpul, capacitatea sau gustul,—de către alte persoane care le servesc ca ajutoare în schimbul unei retribuţii. Dar această educaţie dată astfel de nişte ajutoare, prezintă inconvenientul foarte grav că autoritatea se află împărţită între părinţi şi învăţători. Copilul trebue să se poarte după preceptele învăţătorilor săi şi trebue să mai urmeze şi capriciile părinţilor săi. Intr'o educaţie de acest fel, este nevoe ca părinţii să-şi dea toată autoritatea lor învăţătorilor.

Dar până la ce punct educaţia privată este ea de preferat educaţiei publice, sau a doua celei dintâi? In genere edu-

caţia publică pare mai avantajoasă decât aducaţia casnică, nu numai în privinţa iscusinţei. ci şi în privinţa adevăratului caracter[1] al unui cetăţean. Educaţia

---

1) *Caracter* — Kant defineşte caracterul: „Un mod de a fi consecvent, stabilit pe nişte maxime nestrămutate". *(Critique de la Raison pratique*, Methodologie).

„A avea caracter în mod absolut, înseamnă a posedă acea proprietate a voinţei prin care omul se ataşează de nişte principii practice pe care şi le-a stabilit în mod nestrămutat din propria sa minte. Deşi uneori aceste principii pot fi false şi viciuase cu toate acestea dispoziţia voinţei de a lucră în genere după nişte principii fixe (şi fără a sări când ici, când colo, ca muştele), este ceva vrednic de stimă şi care merită cu atât mai mult admiraţia cu cât se întâlneşte mai rar.

„Nu este vorba aici de ceeace face natura din om, ci de ceeace omul face din el însuşi; ceea ce este opera naturei este efectul temperamentului (şi omul este atunci în mare parte pasiv); dar omul nu are caracter de cât în ceea ce face el însuşi.

. . . . . .

. . . . . .

„Deci cu dreptate principiile care privesc carac-

casnică, departe de a îndrepta defectele familiei, le sporeşte.

Cât timp trebue să dureze educaţia ?

---

lorul sînt înfăţişate într'un mod negativ. Ele sînt următoarele:

a) A nu greşi contra adevărului cu nepăsare; a fi prin urmare măsurat la vorbă, pentru a nu îndurà ruşinea unei contrazicere.

b) A nu fi prefăcut; adică a părea în faţă însufleţit de sentimente bune şi, pe de altă parte, a se arătà răuvoitor.

c) A nu-şi călcà făgăduelile (permise); ceea ce implică până şi necesitatea de a cinsti o *amintire* a unei prietenii astăzi ruptă, şi a nu abuzà de încrederea şi de deschiderea inimei altora către noi.

d) A nu legà intimitate cu nişte oameni care cugetă rău, şi, aminti du-ne de *noscitur ex socio* etc. (1) să nu avem cu dânşii decât legături de afaceri.

e) A nu se îngriji de judecata superficială şi rău voitoare a altora; ar fi şi o slăbiciune de a-i imità. In plus, teama de a nu fi la modă, care este un lucru trecător şi schimbător, trebue să fie moderată: şi dacă moda a luat o mare înrâurire, ea nu trebue să-şi exercite cel puţin domnia asupra moralităţei". (*Authropologie*, partea a doua).

(1) Proverb analog cu al nostru: „Spune-mi cu cine te aduni"....

Până la epoca în care natura însăşi vroit ca omul să se conducă singu până când se dezvoltă întrânsul instinctu sexului, până când poate el însuşi s devie tată şi să fie la rândul său însăr cinat a face o educaţie, adică cam până laşeasesprezece ani. După această epocă se mai poate încă alerga după ajutoru unor învăţători cari să continue a-l cultiva şi a-l supune unei discipline secrete dar numai este a i se da o educaţie regulată.

Supunerea elevului este sau *pozitivă*,— în senzul că el trebue să facă ceea ce este prescris, fiind-că nu poate judeca prin el însuşi şi fiind-că există încă întrânsul facultatea de imitaţie; — sau *negativă*, în senzul că el trebue să facă ceea ce doresc alţii, dacă vrea ca la rândul lor aceştia să facă ceva pentru a-l plăcea. În primul caz el este expus a fi pedepsit; în al doilea a nu obţine ceea ce doreşte: deşi poate cugeta deja, el se află sub atârnarea plăcerei sale.

Una din cele mai mari probleme ale educaţiei este de a împăca sub o constrângere legitimă supunerea cu facultatea de a se servi de libertatea sa. Căci constrângerea este necesară. Dar cum

să fie cultivată libertatea prin constrângere? Trebue să-mi deprind elevul a îngădui ca libertatea sa să fie supusă unei constrângeri, şi în acelaşi timp să-l învăţ ca el însuşi să facă un uz bun de dânsa. Fără aceasta nu ar fi într'nsul decât pur mecanism; omul lipsit de educaţie nu ştie să se servească de libertatea sa. E trebuitor ca el să simtă de timpuriu împotrivirea neevitabilă a societăţei, pentru ca să înveţe cât e de greu să-şi poarte singur de grijă, să îndure lipsa şi să dobândească ce-i trebue ca să fie neatârnat.

Trebue observate aici următoarele regule: 1) Copilul să fie lăsat liber chiar din prima sa copilărie şi în toate momentele (afară de împrejurările când îşi poate vătăma lui însuşi, cum este de pildă când pune mâna pe un instrument tăios), dar cu condiţie să nu pună el singur piedică libertăţei altuia, cum este de pildă când ţipă, sau când veselia sa se manifestă într'un mod prea zgomotos, incomodând pe ceilalţi. 2) Trebue să-i arătăm că nu-şi poate ajunge scopurile decât cu condiţia de a lăsa pe ceilalţi să le ajungă şi ei pe ale lor, de pildă: nu se va face nimic plăcut pentru dânsul

dacă şi el nu face ceea ce se doreşte, că trebue să se instruiască, etc. 3). Trebue să-i dovedim că constrângerea ce i se impune are ca scop a-l învăţa să facă uz de propria sa libertate, că-l cultivăm ca să poată fi liber odată, adică să se lipsească de ajutorul altuia. Acest din urmă punct este acela care loveşte mai târziu spiritul copiilor: ei nu fac decât foarte târziu această reflecţie, că vor avea, de pildă, odată a se ocupa ei singuri de întreţinerea lor. Ei gândesc că le va fi întotdeauna ca în casa părinţilor, unde li se dă mâncare şi băutură fără ca ei să aibă a se ocupa de aceasta. Deci, fără a avea această idee, copiii, mai cu seamă fiii de prinţi, rămân toată viaţa lor copii, ca şi locuitorii din Otahiti. Aici negreşit educaţia publică are cele mai mari avantaje: ea ne învaţă a cunoaşte măsura puterilor noastre şi hotarele ce ne impune dreptul altuia. Aici nu ne bucurăm de nici un privilegiu, căci pretutindeni se simte împotrivirea,

şi nu ne deosebim decât prin meritul nostru. Această educaţie este cea mai bună icoană a vieţei de cetăţean.

. . . . . .

. . . . . .

Tratat.

Deosebirea dintre educaţia fizică şi educaţia practică; despre diferitele forme de cultură.

Pedagogia sau ştiinţa educaţiei este sau *fizică*[1]), sau *practică*[2]). Educaţia *fizică* este aceea pe care omul o împărtăşeşte cu animalele, adică îngrijirile pe cari le cere. Educaţia *practică* sau *morală* este

1) *Fizic.*—Acest cuvânt care vine dela grecescul φύσις (natură), are la Kant un sens etimologic. *Educaţiunea fizică* se raportă la natură, adică la corp şi la inteligenţă, dar nu la moralitate care trebue să se adauge la natură.

2). *Practic.* — Se numeşte practic ceea ce se raportă la libertate. „Educaţia practică nu se raportă numai la ceea ce numim astăzi *simţul practic.* Ea cuprinde: 1) îscusinţa; 2) prudenţa; 3) moralitatea *(Tratat de pedagogie.* Despre educaţie practică). Ea este mai ales educaţia morală.

aceea a cărei cultură omul are nevoe să o primească pentru a puteà trăi sau a fi liber. (Se numeşte *practic* tot ce are legătură cu libertate). Ea este educaţia personalităţii, educaţia unei fiinţe libere, care-şi poate purtà de grijă şi-şi poate ţineà locul în societate, dar care este capabilă şi de a aveà prin ea însăşi o valoare interioară.

Potrivit cu acestea, educaţia se compune: 1) din cultura *scolastică*[1]) şi *mecanică*, care se raportă la iscusinţă: ea este atunci didactică[2]) (aceasta este opera profesorului); 2) din cultura *pragmatică*,[1])

1) *Scolastic*—Cultura scolastică (de la latinescul *schola*) nu este altă decât instrucţiunea.

2) *Didactic.* Prin cultura didactică Kant înţelege învăţătura. De aceea această cultură, zice el, este opera *profesorului* şi întru aceasta ea se deosebeşte de cultura *pragmatică* care se raportă la *prudenţă* şi care este opera *guvernorului* (vezi cuvântul *Prudenţă*). Cultura didactică ea însăşi se poate da în diferite chipuri. Sau profesorul vorbeşte înaintea elevilor cari se mulţumesc a-l ascultà, sau el îi întreabă pentru a-i face să descopere sau să examineze ceea ce vrea el să-i înveţe.

care se raportă la *prudență* (aceasta este sarcina guvernorului); 3) din cultura *morală*, care se rapoartă la moralitate.

Omul are nevoie de cultură *scolastică* sau de instrucțiune pentru a fi capabil de a-și atinge toate scopurile. Ea îi dă o valoare ca individ. Cultura *prudenței* îl pregătește pentru starea de cetățean, căci îi dă o valoare publică. El învață astfel tot atât de bine a duce societatea civilă la scopurile sale ca și a se conformă ei. Cultura *morală* în sfârșit îi dă o valoare care privește specia omenească întreagă.

Cultura scolastică este cea mai veche. În adevăr, prudența presupune în totdauna iscusință. Prudența este talentul

1) *Pragmatic*. Cultura pragmatică se rapoartă la prudență, în sensul cel mai restrâns al acestui cuvânt, adică la arta de a ne servi de oameni pentru propriile noastre scopuri. Un pasaj din *Anthropologie* (partea doua), lămurește sensul acestui cuvânt. „Dintre toate ființele viețuitoare cari *locuesc pământul*, omul este capabil de a cârmui lucrurile prin niște dispoziții *tecnice*.., de a cârmui pe ceilalți oameni prin niște dispoziții *pragmatice* care consistă în a trage folos de la ceilalți oameni pentru propriile sale scopuri, și de a lucrá asupra sa însuși prin niște dispoziții *morale*.

de a-și întrebuința bine iscusința. Cultura morală întru cât se sprijină pe principii, pe cari omul singur trebue să le zărească, este cea din urmă; dar întru cât se sprijină numai pe bunul simț, ea trebue practicată dela început, chiar în educația fizică, căci altfel multe defecte s'ar înrădăcină atât de tare în cât ar face zadarnice toate silințele și toată arta educației. Cât despre iscusință și prudență, timpul trebue urmat în totul. A se arătà în copilărie iscusit, prudent, răbdător, fără răutate ca un om, nu prețuește mai mult decât de a păstrà în vrâsta matură senzibilitatea unui copil.

A. — Despre educaţia fizică.

Despre educaţia fizică propriu zisă. — Despre alăptarea maternă.—Despre temperatura care convine copilului.—Despre feşe.—Despre legănare.—Cum că nu trebue să ne jucăm cu copii şi nici să le intrăm în voe.—A lăsà ipe copii să înveţe singuri a umblà, de pildă, şi în genere a-şi exercità toate puterile lor.—A împedecà naşt rea obiceiurilor (deprinderilor).—Nici educaţie gâlcevitoare· nici multe dezmierdări. — A nu lipsì de mijloace artificiale şi pentru educaţia inteligenţei. Despre jocuri.—Despre atitudinea ce convine copilului.

Deşi cel ce întreprinde o educaţie în calitate de guvernor nu ia destul de timpuriu direcţia copiilor pentru a le puteà da îngrijirile şi în ce priveşte educaţia lor fizică, are totuşi nevoie să ştie tot ce este necesar a se face în materie de educaţie de la început până la sfârşit. Chiar atunci când un guvernor nu are a face de cât cu nişte copii mari, se poate întâmplà să vadă născându-se alţi copii în familie, şi, dacă prin buna lui purtare a meritat să fie confidentul părinţilor, aceştia îl consultă asupra educaţiei fizice a copiilor lor; adeseori el e singurul învăţat al casei. Guvernorul

are nevoie deci de cunoştinţe şi asupra acestui lucru.

Educaţia fizică nu consistă numai din îngrijirile date, fie de părinţi, fie de doici, fie de păzitoare. Hrana pe care natura a destinat-o copilului este laptele mamei sale. E o prejudecată a crede că copilul îşi suge oare-cum sentimentele sale împreună cu laptele matern, deşi se aude adesea zicându-se: Ai supt aceasta cu laptele mamei tale. Dar e foarte important pentru mamă şi pentru copil ca ea însăşi să alăpteze. Totuşi aici trebuesc admise excepţii, în unele cazuri grele, pricinuite de o stare de boală. Altădată se credeà că cel întâiu lapte pe care îl dă mama după naştere şi care seamănă cu zerul, este vătămător copilului. Dar *Rousseau* atrase cel întâiu atenţia medicinei asupra chestiunei de a se şti dacă acest dintâiu lapte nu ar fi bun şi pentru copil, fiindcă natura nu a făcut nimic în zadar. Şi s'a aflat în adevăr că acest lapte alungă cât se poate de bine necurăţeniile pe cari le conţine trupul noului născut, sau ceea ce medicii numesc meconiu, şi că astfel e foarte bun pentru copii.

S'a ridicat chestiunea de a se şti dacă

copiii pot fi hrăniţi şi cu lapte de ani
mal. Laptele tuturor animalelor erbivor
sau cari trăesc cu vegetale, se închiag
foarte repede când i se adaogă vreun
acid, de pildă acid tartric, sau chiag din
stomac de viţel. Deci, când mama sau
doica, s'au hrănit mai multe zile numai
cu vegetale, laptele lor se închiagă tot
atât de bine ca şi laptele de vacă, etc.;
dar dacă reîncepe a mâncà carne câtva
timp, el se face din nou tot atât de bun
ca mai înainte. De aici s'a dedus că
că ceea ce convenea mai bine copilului,
erà ca mama sau doica să mănânce
carne în timpul cât alăptează. Când copiii
varsă laptele pe care l'au supt, se vede
că că el este închegat. Acidul care se
află în stomacul lor trebue deci să închege
laptele mai mult încă decât toate cele-
lalte, pentrucă altfel laptele de femee
nu ar aveà deloc proprietatea de a se
închegà. Cât de contrar nu ar fi deci
pentru sănătatea lor de a le dà laptele
care să se închege chiar dela sine! Dar
se vede după celelalte naţiuni că totul
nu atârnă de asta (*Tunguşii* 1), de pildă,
nu mănâncă aproape decât carne, şi ei

1) *Tunguşii* — Popor din Rusia Asiatică

sunt oameni voinici şi sănătoşi. Dar
toate popoarele de acest tel nu trăesc
mult, şi oricine poatə ridicà, fără multă
greutate, pe un tânăr zdravăn care la
vedere nu ar părea atât de uşor. Suedejii,
din potrivă, dar cu deosebire naţiunile
indiilor, mai nu mănâncă carne, şi to-
tuşi oamenii cresc acolo foarte bine. Se
pare deci că totul atârnă de sănătatea
doicei, şi că cea mai bună hrană este
aceea cu care îi merge ei mai bine.

Aici se aşează chestiunea de a şti ce
se va alege pentru a hrăni pe copil când
laptele mamei va încetà. De câtva timp
s'au încercat tot felul de tierturi, dar nu
e bine de dat copilului dela început
alimente de acest fel. Trebue evitat mai
cu seamă a i se da lucruri picante, ca
vin, mirodenii, sare, etc. De altfel nu e
de mirat că copiilor le plac atât de mult
aceste lucruri. Pricina este că ele dau
senzaţiilor lor încă sucite o excitare şi
o animaţie care le este plăcută. In Rusia
copiii moştenesc negreşit dela mamele
lor, cărora la place a bea rachiu, acelaş
tel de gust, şi se obsearvă că Ruşii sunt
sănătoşi şi voinici. De sigur că acei cari
suportă acest regim trebue să fie de o
constituţie tare, dar şi mulţi mor dintre

acei ce ar fi putut trăi dacă nu l-ar fi urmat. In adevăr o escitaţie prematură a nervilor aduce multe turburări. Trebue chiar a aveà grijă să nu se dea copiilor băuturi sau alimente prea calde, căci aceasta îi slăbeşte.

Afară de aceasta e de observat că copiii nu trebue îmbrăcaţi prea călduros, căci sângele lor este prin el însuşi mai cald de cât al adulţilor. Căldura sângelui la copii este de 110°) Farenheit, şi sângele adulţilor nu are de cât 90°). Copilul se înăbuşe într-o atmosferă unde oameni mai în vârstă se simt bine. Locuinţele răcoroase fac în genere pe oameni voinici. Chiar pentru adulţi nu este bine să se îmbrace prea călduros, să se acopere, să se obişnuească cu băuturi prea calde. De aceea trebue de dat copiilor aşternuturi răcoroase şi vârtoase. Băile reci sunt şi ele bune. Nu trebue întrebuinţat nici un escitant pentru a provocà pofta de mâncare la copil; trebue din potrivă ca pofta de mâncare să fie efectul activităţii şi al ocupaţiei, Nu trebue lăsat ca copiii să capete obiceiuri de acele cari mai târziu devin trebuinţe. Chiar în ceea ce este bine, nu ţi înrebuinţà arta în a-i face să facă toate din obişnuinţă.

Popoarele barbare nu cunosc întrebuinţarea *feşelor*. Sălbaticii din America, de pildă, sapă pentru copiii lor gropi în pământ şi le căptuşesc fundul cu praf de copaci bătrâni, pentru ca urina şi excrementele să fie absorbite, şi pentru ca astfel copiii să poată rămânea uscaţi, şi-i acopăr cu frunze; dar ei lasă pe copii liberi să-şi întrebuinţeze membrele. Dacă învelim copiii ca pe nişte momii, aceasta este numai pentrucă ne este nouă mai îndemână, pentru a ti scutiţi de a vegheà ca ei să nu se schilodească, şi tocmai aceasta se şi întâmplă cu întrebuinţarea feşilor. De altfel feşile sînt foarte dureroase chiar pentru copii şi îi aruncă într'un fel de desperare împiedicându-i de a se servi de membrele lor. Atunci credem că cu câteva vorbe le putem potoli ţipetele. Dar să învelim astfel pe un om mare şi, veţi vedeà dacă nu ţipă şi el şi dacă nu cade şi el în supărare şi disperare.

In genere trebue să observăm că prima educaţie trebue să fie pur negativă, adecă că nu trebue să adăugăm nimic la precauţiunile pe cari le-a luat natura, ci să ne mărginim întru a nu-i distruge opera. Dacă în educaţie este vreo artă

îngăduită, este aceea care are de scop a înputernici pe copii.—Feşile trebuesc lepădate deci. Dacă totuşi vrea cine-va să ia oarecari precauţiuni, ceea ce este mai potrivit este un fel de cutie prevăzută la partea de sus cu nişte şireturi. Italienii se servesc de aceasta şi o numesc *arcuccio*. Copilul stă tot timpul în această cutie şi e lăsat acolo chiar când se alăptează. Prin aceasta se împiedică chiar ca mama, adormind noaptea în timpul alăptării, să-şi înăbuşe copilul. La noi, mulţi copii mor astfel. Această precauţiune este deci preferabilă feşei, căci copiii au astfel mai multă libertate, şi îi împiedică de a se diformà după cum se întâmplă adesea cu feşele.

Un alt obiceiu în prima educaţie, este de a *legăna* copii. Mijlocul cel mai simplu este acel pe care-l întrebuinţează unii ţărani. Ei atârnă cu frânghia leagănul de nişte grinzi, şi n'au de cât să împingă : leagănul se leagănă singur. Dar, în genere, legănatul nu este bun. Chiar la persoanele mari se vede că legănatul produce ameţeli şi vărsături. Copiii sunt ameţiţi astfel pentru ca să nu ţipe. Dar ţipetele le sunt folositoare Eşind din sânul mamei unde nu s'au

bucurat de loc de aer, ei respiră atunci primul lor aer. Cursul sângelui schimbat astfel, produce într'ânşii o senzaţie dureroasă. Dar cu ţipetele lor ei înlesnesc desvoltarea părţilor lor interne şi a canalelor din trupul lor. Se face un rău serviciu copiilor căutând a-i potoli de îndată ce ţipă, de pildă cântându-le ceva după cum fac de obiceiu doicile, etc. Aceasta este de ordinar la copil prima sa depravare ; căci atunci când vede că totul se supune la ţipetele sale, el le repetă mai des.

Se poate zice cu drept cuvânt că copiii oamenilor de rând sunt mult mai rău crescuţi decât ai celor mari ; căci oamenii de rând se joacă cu copiii lor ca nişte momiţe. Ei cântă în faţa lor, îi îmbrăţişează, îi sărută, dansează cu ei. Ei cred că lucrează în interesul lor atunci când aleargă la ei de îndată ce ţipă, jucându-i, etc. ; dar în felul acesta copii ţipa şi mai des. Când, din potrivă nu te ocupi de ţipetele lor, ei se liniştesc. In adevăr nu este nimeni care să se ostenească în zadar. Dacă îi deprindem să-şi vadă toate mofturile satisfăcute, pe urmă va fi prea târziu pentru a le zdrobi voinţa. Lăsaţi-i să ţipe că se

vor obosì singuri de aceasta. Dar dacă te supui tuturor moſturilor lor în prima lor tinereţe, le perzi cu aceasta inima şi moravurile.

Copilul, negreşit, nu are încă nici o idee despre moravuri, dar i se strică dispoziţiile naturale în senzul că mai în urmă trebue să-i aplici pedepse aspre pentru a repară răul. Când, mai târziu, vrei să dezveţi pe copii de a-şi vedeà îndată satisfăcute toate moſturile, ei arată în ţipetele lor o furie de care ai crede că nu sunt în stare decât oamenii mari, şi care nu rămâne fără efect decât pentrucă le lipsesc puterile. Atâta timp cât le este destul să ţipe pentru a obţine tot ceea ce vreau, ei domnesc ca nişte adevăraţi despoţi. Când această domiaţie încetează, ei sunt tireşte supăraţi. Şi chiar oamenii mari, când au fost în posesiunea unei mari puteri, nu e oare pentru dânşii dureros să se vadă deodată siliţi să se desveţe de ea?

In timpul primelor trei luni ale anului lor dintâi, copiii nu au vederea formată. Au ei senzaţia luminii, dar nu pot deosebì obiectele unele de altele. Poate cineva să se încredinţeze uşor de aceasta arătându-le vre-un obiect strălucitor: ei

nu-l urmăresc cu ochii. Impreună cu vederea se desvoltă şi facultatea de a râde şi de a plânge. Şi, când copilul a ajuns la această stare, el ţipă cu reflecţie, ori cât de întunecată ar fi această reflecţie. El crede totdeauna că cineva vrea să-i facă rău. *Rousseau* observă că, atunci când cineva loveşte în mâna unui copil cam de şase luni, el ţipă ca şi cum i-ar fi căzut un cărbune aprins pe mână. El îi adaogă în adevăr o idee de ofensă. Părinţii vorbesc de obicei mult de a zdrobì voinţa copiilor lor. Dar nu este nevoe a li se zdrobì voinţa dacă nu au fost alintaţi la început. Cea dintâi origină a răului, este de a te face robul voinţei lor şi de a-i lăsà să creadă că pot obţine totul cu ţipetele lor. E foarte greu, mai târziu, a repetà acest rău, şi cu greu isbuteşte. Poţi să faci pe copil să stea liniştit, dar el îşi rumegă durerea şi-şi hrăneşte şi mai bine ciuda sa lăuntrică. Astfel îl obişnueşti cu prefacerea şi cu emoţiile lăuntrice. De pildă, e foarte ciudat ca nişte părinţi după ce şi-au bătut copiii cu vergi, să pretindă ca aceştia să le sărute mâinile. Ei sunt astfel obişnuiţi cu prefacerea şi cu falsitatea. Vergile nu sunt un dar atât de

frumos pentru care copilul să arate multă recunoştinţă, şi e uşor să-şi facă cine-va o idee cu ce inimă sărută el mâna ce i se dă.

Pentru a învăţà pe copii să umble, se întrebuinţează *cordoane* şi *scaune cu rotiţe*. Dar nu e oare ciudat a vreà să înveţe cine-va pe un copil să umble? Ca şi cum un om n'ar puteà să umble fără a fi învăţat. Cordoanele sunt mai ales foarte primejdioase. Un scriitor se plângeà odinioară că pieptul îi este îngust şi artibuià aceasta cordoanelor; căci, fiindcă copilul apucă şi culege tot, el se lasă cu pieptul pe cordoane. Dar fiind că pieptul încă nu este larg, el se cufundă şi păstrează în urmă această formă. Cu toate aceste mijloace, copiii nu învaţă a umblà cu atâta siguranţă ca atunci când învaţă a umblà singuri. Lucrul cel mai bun este de a-i lăsà să se târască pe jos până când, puţin câte puţin, încep a umblà singuri. Se poate căptuşì camera cu cuverturi de lână, ca să nu se loviască şi să nu cadă rău.

Se spune de obiceiu că copiii cad apăsat. Dar deşi se poate uneori să nu cază apăsat, nu e rău să cază câteodată. Ei învaţă atunci mai bine încă să-şi

păstreze echilibrul şi se silesc a face caderea lor să nu fie primejdioasă. Li se pune de obiceiu aceea ce se chiamă bureleţi[1]), care sunt destul de proeminenţi pentru ca copilul să nu poată cădeà niciodată cu obrazul în jos. Dar e o educaţie negativă aceea care consistă în a întrebuinţà instrumente artificiale acolo unde copilul le are pe cele naturale. La el instrumentele naturale sunt mâinile, pe cari copilul le ţine înainte când cade. Cu cât se întrebuinţează mai mult instrumente artificiale, cu atât mai puţin se poate lipsì omul de instrumente mai târziu.

In genere ar ti mai bine a întrebuinţà la început mai puţine instrumente, şi a lăsà mai mult ca copiii să înveţe singuri; ar învăţà atunci mai sănătos multe lucruri. S'ar puteà, de pildă, ca copilul să înveţe singur a scrie. Căci unul a putut face acesta odată, şi această descoperire nu este în adevăr aşa de grea. Ar fi destul să se spună odată copilului care vrea pâine: Ai puteà tu să o închipueşti? El

1) fel de pălării ce se pun copiilor pentru ai mpedecà să nu-şi stâlcească faţa când cad- (Nota tr.).

ar desemnà o tigură ovală. I s'ar spune atunci că nu se poate şti dacă a vrut să reprezinte pâine sau o piatră; el s-ar încercà astfel să facă pe P, şi în felul acesta şi-ar face sie-şi propriul său alfabet, pe care în urmă l-ar puteà schimbà cu alte semne.

Sunt copii cari se nasc cu ţinele beteşuguri. Atunci nu avem mijloacele de a îndreptà aceste forme vicioase. E dovedit prin cercetările unui mare număr de scriitori învăţaţi că corsetele în asemenea cazuri nu pot ti de nici un ajutor, ci servesc numai a agravà răul, împiedecând circulaţia sângelui şi a zemurilor, precum şi desvoltarea atât de necesară a părţilor exterioare şi înterioare ale corpului. Când copilul stă liber, el tot îşi exercită trupul, dar un individ care posedă un corset, când îl leapădă este mult mai slab decât cel care n'a purtat niciodată. S'ar face poate un lucru folositor al acelor cari nu s'au născut drepţi, aşezându-le o greutate mai mare în partea unde mus.hii lor sunt mai puternici. Dar şi aceasta este foarte primejdios, căci care om se poate làudà că restabileşte echilibrul? Cel mai bun lucru este ca copilul să se exerciteze singur

şi să stea într'o poziţie, chiar dacă ar fi dureroasă, căci întru aceasta maşinile nu ajută la nimic.

Toate aceste aparate artificiale sunt cu atât mai rele cu cât ele merg în potriva scopului ce şi-l propune natura la fiinţele organizate şi cuminţi: ea cere să li se lase libertatea de a învăţa să se slujească de puterile lor. Tot ce trebuie să facă educaţia este să împedece pe copii să devie prea moi. Tăria este opusul moliciunii. Riscăm prea mult vrând a deprinde pe copii cu toate. Educaţia Ruşilor merge foarte departe în sensul acesta. De aceea şi mor la dânşii un număr mare de copii. Obiceiul este o întrebuinţare sau o acţiune care a devenit o trebuinţă prin deasa repetiţie a acestei întrebuinţări sau a acestei acţiuni. Copii nu se deprind cu nimic mai uşor decât cu lucruri picante pe cari trebue negreşit să evităm a le da, ca, de pildă tutun, rachiu şi băuturi calde. In urmă e foarte greu a-i desvăţa, şi aceasta pricinueşte la început oarecari incomodităţi, pentrucă întrebuinţarea repetată aduce o schimbare în funcţionările trupului nostru.

Cu cât un om are obiceiuri mai multe,

cu atât e mai puțin liber și indepedent. Cu oamenii e ca și cu animalele; ei păstrează mai târziu o oarecare aplicare spre lucrurile cu cari s'au obișnuit de timpuriu. Trebue deci împiedicați copiii de a se deprinde cu ceva, și a nu lăsà să se nască în ei un obiceiu.

Mulți părinți vor să-și deprindă copiii cu toate. Aceasta nu e bine. Căci natura omenească în genere, și în special aceea a diverșilor indivizi, nu se împacă cu toate și mulți din copii rămân cu încercările făcute. Vrea cineva, de pildă, ca copiii să poată dormi și să poată deșteptà la orice oră, sau să mănânce ori când. Dar trebuie, pentru a puteà suportà aceasta, un regim special, un regim care să fortifice corpul și care să repare răul ce face acest sistem. De altfel găsim în natură multe exemple de periodicitate. Animalele au și ele timpul lor hotărît pentru somn. Omul ar trebui de asemenea să se deprindă a dormi la unele ceasuri, ca să nu stingherească trupul în funcțiunile sale. Cât despre celalt lucru, care este ca copiii să poată mâncà în ori-ce timp, aici nu se poate citâ pilda animalelor. Căci, fiind că hrana pe care o iau animalele erbivoare, de pildă, este

o ocupație ordinară Dar pentru om este foarte folositor să mănânce întodeauna la ceasuri hotărîte. Unii părinți vor de asemenea ca copiii lor să poată îndurà căldurile mari, mirosurile urîte, toate zgomotele, etc. Dar aceasta nu este câtuși de puțin trebuitor; totul e să nu capete nici un obiceiu. Și pentru aceasta e bine să punem copii în situații deosebite.

Un așternut vârtos e mult mai sănătos decât unul moale. In genere o educație aspră servește mult a întări trupul Prin educație aspră înțeleg numai pe aceea care face ca cineva să nu se deprindă a aveà toate comoditățile. Nu lipsesc pildă vrednice de observat pentru întărirea acestei aserțiuni; dar, din nenorocire, ele nu sunt văzute, sau, pentru a vorbì mai limpede, nu vrea nimeni să le vadă.

In ceea ce privește cultura spiritului, care se prea poate numi într'un mod oarecare și fizică, trebue mai ales să se observe ca disclplina să nu trateze pe copii ca pe niște robi, și să se facă în așa chip ca copii să și simtă totdeauna libertatea, dar așa încât să nu vatăme pe a nimănuì; de unde urmează

că trebuesc deprinși a întâmpina și în potrivire. Mulți părinți refuză totul c piilor lor, ca să le exercite astfel răb darea, și le cer lor mai multă răbdar decât au ei înșiși. Aceasta est crud. Dați copilului ce este trebuitor și spuneți-i: „Îți ajunge". Dar este ab solut necesar ca aceasta să fie irevo cabil. Nu luà de fel în seamă țipetele copiilor, și nu le cedà nici o datà, a tunci când ei cred că pot să-ți smulgă ceva prin mijloc; dar ceea ce-ți cer prietenește, dă-le, dacă aceasta le va prii. Se vor obișnui astfel a fi sinceri; și, fiind că nu vor supărà pe nimeni cu țipetele lor, fiecare în schimb va fi bine dispus față de dânșii. Providența pare în adevăr că a dat copiilor o față răzătoare pentru ca să poată ademeni pe oameni. Nimica nu le face mai rău de cât o disciplină care li necăjește și li înjosește pentru a zdrobi voința.

Li se spune de obiceiu: „Vai! nu ți-e rușine? Asta nu-i frumos!" etc. Dar asemenea expresii nu ar trebui să se întâlnească în prima educație. Copilul nu are încă nici o noțiune despre rușine și despre cuviință; el nu are a roși el nu trebue să roșească, și va deveni și

mai sfiicios. El va fi încurcát în fața celorlalți și lesne se va ascunde când îi va vedeà. De aici se naște în el o rezervă rău înțeleasă și o prefacere ne la locul ei. Nu mai îndrăznește să ceară nimic, și totuși ar trebui să poată cere totul; își ascunde sentimentele și se arată în totdeauna altfel de cum este, pe când ar trebui să poată spune totul cu sinceritate. In loc de a fi totdeauna pe lângă părinții săi, el se aruncă în brațele slugilor celor mai binevoitoare.

Glumele și necontenitele dezmierdări nu sunt mai bune de cât această educație gâlcevitoare. Aceasta întărește pe copil în voințele sale, îl face falș, și, descoperindu-i slăbiciunea părinților săi, îl face să piardă respectul ce le datorește. Dar, dacă a crescut în așa fel în cât nu poate obține nimic prin țipete, el va fi liber fără a fi obraznic și modest fără a fi sfios. Un obraznic nu poate fi suferit. Unii oameni au o figură obraznică în cât te aștepți totdeauna la vreo obrăznicie; în schimb sunt alții pe cari privindu-i îi judeci incapabili de a spune o obrăznicie cuiva. Te poți arătà totdeauna sincer numai să arăți și o oarecare bunătate. Se zice adesea de cei mari că au un aer

cu totul regal: Dar aceasta nu este decât o oarecare privire obraznică, cu care s'au obișnuit din tinerețe, pentrucă nimeni nu li s'a împotrivit niciodată.

Toate acestea fac parte, firește, din cultura negativă. In adevăr, multe din slăbiciunile omului nu provin din faptul că nu a fost învățat nimic, ci din pricină că i s'au comunicat impresii falșe, Astfel de pildă, doicile sperie pe copii cu painjenii, cu broaștele râioase, etc. Copiii ar puteà căutà negreșit să prindă painjenii, după cum prind și alte lucruri. Dar, fiindcă doicile își arată pe față spaima, cum zăresc un paianjen, ace astă spaimă se comunică și copilului prin o simpatie oarecare. Mulți o păstrează toată viața și rămân întru aceasta totdeauna copii. Căci păinjenii sunt negreșit primejdioși pentru muște, și mușcătura lor e venină pentru dânsele. dar omul nu are a se teme de dânșii. Cât despre broasca râioasă, aceasta e un animal tot atât de inofensiv ca și o frumoasă broasca verde sau ori care alt animal.

Partea pozitivă a educației fizice este *cultura*. Prin aceasta se deosebește omul de animal. Ea constă mai ales în exercițiul facultăților spiritului său. De aceea părinții trebue să procure copiilor lor

ocazii favorabile. Cea dintâi și cea mai regulă aici este de a se lipsì, pe cât se poate, de ori ce instrument. Așa se lipsește cineva mai întâi de cordoane și de scaune cu rotițe, și copilul se lasă să se târască pe jos, până când învață singur a umblà, căci astfel va umblà și mai bine. Instrumentele în adevăr dărâmă îndemânarea naturală. Așa ne servim cu o frînghie pentru a măsurà o întindere oarecare dar putem tot așa de bine izbutì la aceasta numai cu vederea; ne servim de ceasornic pentru a determinà timpul, dar ar fi deajuns să cercetăm poziția soarelui; pentru a cunoaște în ce regiune este așezată o pădure ne servim cu compasul, dar putem aflà aceasta prin poziția soarelui în timpul zilei și a stelelor noaptea. Să adăogăm chiar că, în loc de a ne servì de o luntre pentru a umblà pe apă, putem înnotà. Vestitul Franklin[1]) se mirà că nu toți

[1]) *Franklin* (Benjamin) 1706—1790.—Om politic al Statelor-Unite, care luă o mare parte la Declararea independenței și avù cinstea să-și reprezinte țara în Franța. — Fizician învățat care a recunoscut indentitatea trăznetului și a fluidului electric și a inventat paratrăznetul. — Moralist cu un adânc simț practic și autor al unui mare număr de scrisori populare printre cari *La Science du Bonhomme Richard.*

oamenii învaţă un lucru atât de plăcut şi folositor. El arată şi un mijloc uşor de a învăţà singur a înnotà. Dă drumul unui ou într'un râu în care, stând în picioare pe fund, să-ţi iie cel puţin capul afară din apă. Caută atunci să-l apuci. Plecându te, faci să ţi se ridice picioarele în sus, şi, pentru ca apa să nu-ţi intre în gură, dai capul pe spate, şi ai tocmai poziţia trebuitoare pentru a înnota. Nu mai ai atunci de cât a întrebuinţà mâinile, şi înoţi. Esenţialul este de a cultivà îndămânarea naturală. Adeseori o simplă indicaţie este de ajuns : adeseori copilul singur este destul de iventiv şi îşi făureşte singur instrumente.

Ceea ce trebue observat în educaţia fizică, prin urmare în cea care priveşte corpul, aceea se rapoartă fie la întrebuinţarea mişcării voluntare, fie la aceea a organelor simţurilor. Ceea ce importă în primul caz este ca în totdeauna copilul să se ajute singur. Pentru aceasta el are nevoe de putere, de îndemnare, de iuţeală, de siguranţă. Trebue de pildă să putem trece prin trecători înguste, să ne urcăm pe înălţimi abrupte, de unde se vede prăpastia înaintea noastră, să umblăm pe o podea care se clatină.

Când un om nu poate face aceste lucruri, el nu este tot aceea ce trebue să fie. De când *Philanthropinon*-ul*) din Dessau a dat pilda, s'au făcut multe încercări de acest fel asupra copiilor în celelalte institute. E mirat cineva când citeşte cum Elveţienii se deprind din copilărie a se urcà pe muuţi şi cât de sprinteni sunt, cu câtă siguranţă străbat prin trecătorile cele mai înguste şi sar peste prăpastii, după ce au văzut dintr'o privire că vor izbutì. Dar cea mai mare parte din oameni se tem de o închipuită cădere : şi această teamă le paralizează oarecum membrele, în aşa chip în cât pentru dânşi ar fi o adevărată prime'die de a încercà aşa ceva. Aceastà fricà creşte de obiceiu cu vârsta, şi se găseşte mai ales la oamenii care lucrează mult cu creerul.

Asemenea încercări asupra unor copii nu sunt în realitate prea primejdioase Căci ei sunt, relativ cu puterile lor, mult mai uşori, şi nu cad cu atâta greutate. Afară de aceasta, la dânşii oasele nu sunt atât de ţapene, nici aşa de fragile

*) *Philanthropinon* — Şcoală model şi care urmăreşte un scop filantropic întemeiată la Dessau de Bassedow.

după cum ajung la bătrâneţe, Copiii ţ
încearcă singuri puterile. Ii vezi adesc
de pildă, căţărându-se, chiar când n
au o ţintă hotărâtă. Alergarea est
o mişcare folositoare şi care împute
niceşte corpul. A sări, a ridică, a trag
a aruncà, a asvârli spre o ţintă, a alerg
şi toate exerciţiile de felul acesta, sun
minunate. Dansul regulat pare că con
vine mai puţin copiilor propriu zişi,

Exerciţiul care stă în aruncà depart
şi a atinge o ţintă are ca efect şi de
exercità simţurile, în special în vederc
Jocul cu mingia este unul din cele ma
bune jocuri pentru copii, pentru că
însoţit de o alergare folositoare. In ge
nere, cele mai bune jocuri sunt acelea
cari, afara de îndămânare, pe care o
desvoltă, mai sunt şi exerciţi pentru
simţuri, de pildă acelea cari exercitea-
ză vederea de a judecà exact distanţa
mărimea şi proporţia, a afla poziţia lo-
curilor după regiuni, lucru în care soa-
rele trebue să ne ajute, etc. Acestea
sunt exerciţii bune. De asemenea ima-
ginaţia locală, vreau să zic îndemânarea
de a reprezentà toate în locurile care
în adevăr au fost văzute, este un lucru
foarte de folos; ea ne de pildă mulţu-
mirea de a ne regăsì din nou într'o pă-

dure, prin observarea copacilor pe lângà
care am mai trecut. Tot astfel este şi
cu memoria locală (memoria localis) cu
ajutorul căreia ştim nu numai în care
cărţi am citit un lucru, dar chiar în care
loc al acestei cărţi. Astfel muzicantul
îşi are pipăitul în minte, pentru ca să
nu aibă nevoie a-l căta. E de asemenea
foarte folositor de a cultiva urechia co-
piilor şi a-i învăţa astfel a deosebi dacă
un lucru este aproape sau departe şi
în care parte este.

Jocul de-a baba oarba al copiiloi era
cuăoscut [încă la Greci; μυῖνδα πα'δειν
In genere, jocurile copiilor sunt foarte
universale. Acelea care se întrebuinţează
în Germania sunt întrebuinţate şi în An-
glia, în Franţa, etc. Ele îşi au principiul
într'o oarecare înclinare a copiilor; baba
oarba, de pildă, se joaca în dorinţa de
a şti cum ar putea ei să se ajute. Titi-
rezul e un joc particular; totuşi aceste
feluri de jocuri copilăreşti procură oa-
menilor materie de cugetări ulterioare
şi sunt câteodată ocaziuni de descoperi
important. Astfel *Segner*[1]) a scris o de-

[1]) *Segner* (Jean-Andrede), 1704—1777. — Na-
turalist şi matematecism german el a fost suc-
cesiv profesor la Iena şi la Goetingen.

sertaţie asupra titirezului, şi titirezul procurat unui căpitan de corabie engl ocaziunea de a inventa o oglindă c ajutorul căreia se poate măsura pe corabie înălţimea stelelor.

Copiilor le plac instrumentele zgomo toase, de pildă, trâmbiţe mici tobe mic etc. Dar instrumentele nu au nici o va loare, căci îi fac plictisitori. Ar fi ma bine totuşi dacă s'ar învăţa să taie sin guri o trestie, în care să poată sufla.

Scrânciobul este şi el o mişcare bună chiar adulţii se pot servi de dânsul pen tru sănătatea lor; numai că copii tre bue supraveghiaţi, pentru că mişcarea poate fi prea iute. Zmeul este de ase menea un joc inofensiv. El cultivă în demânarea, căci ridicarea zmeului atârnă de o poziţie oarecare faţă de vânt.

In interesul acestor jocuri, copilul se lipseşte de alte trebuinţe şi învaţă astfel pe nesimţite a-şi impune alte privaţiuni şi din cele mai grave. In plus el se de prinde astfel cu o ocupaţie continuă, dar jocurile sale nu trebue nici să fie curate jocuri; ele trebue să aibă un scop. In adevăr, cu cât corpul său se împuterni ceşte şi se întăreşte în chipul acesta, cu atât el se pune la adăpostul urmări lor dezastroase ale moliciunii. De aceea

gimnastica trebue să se mărginească a călăuzi natura: ea nu trebue să caute ajutoare silite. Disciplina este aceea care trebue să aibă întâietate, şi nu instrucţia. Nu trebue uitat nici că formăm pe copii pentru societate, atunci când le cultivăm corpul. *Rousseau* zice: „Nu veţi izbuti niciodată a face înţelepţi, dacă nu faceţi mai întâi ştrengari." Mai curând faci dintr'un copil deştept un om de trebă, de cât dintr'un obraznic un băiat discret. Copilul nu trebue să fie supărător în societate, dar nici nu trebue să se amestece în toate. El trebue să se arate prietenos cu cei cari îl cheamă, fără a fi supărător; sincer, fără a fi obraznic. Mijlocul de a-l aduce la această ţintă, este de a nu strica nimic, a nu-i da idei de bunăcuviinţă care nu l-ar face decât sfios şi sălbatec, sau care, pe de altă parte, î-ar da ideia de a-şi da importanţă. Nimic nu este mai ridicul pentru un copil de cât o prudenţă de om bătrân sau o proastă presumpţie. In acest din urmă caz, datoria noastră este de a arăta cu atât mai mult copilului toate defectele sale, dar având şi grija de a nu-l prea face să simtă dominaţia noastră, pentru ca să se formeze prin el însuşi, ca un om care trebue să trăiască în societate;

căci, dacă lumea este destul de mare pentru dânsul, trebue se fie şi el mare pentru ceilalţi.

Toby în *Thistram Shandy**), zice unei muşte care-l supărase mult şi pe care o lasă să scape pe fereastră: „Du-te, animal răutăcios, lumea e destul de mare pentru mine şi pentru tine.“ Fiecare ar puteà luà aceste cuvinte drept deviză. Noi nu trebue să ne cădem silă unii altora, lumea este destul de mare pentru noi toţi.

Cultura liberă şi cultura şcolară—Despre muncă —Despre ierarchia facultăţilor în educaţie.— Cultura memoriei.—A se uni în instrucţie ştiinţa şi puterea.—Despre gramatică.

Ajungem acum la cultura sufletului, care se poate numì într'u câtva şi cultura fizică. Trebue bine deosebite natura şi libertatea. A da legi libertăţii este cu totul altceva decât a cultivà natura. Natura corpului şi aceea a sufletului se împacă întru atât că, cultivându-le, trebue

**Tristram Shandy. — Viaţa şi operile lui Tristram Shandy* (în 9 vol) de Sternn (Laurence) 1713—1768.

să le împedicăm de a se strică, şi că arta adaogă ceva unuia ca şi celuilalt.

Intr'un sens oare-care, putem numì, deci fizică, cultura sufletului, tot aşa ca şi pe aceea a corpului.

Această cultură fizică a sufletului se deosebeşte de cultura morală întrucât se rapoartă la natură, pe când cealaltă se rapoartă la libertate. Un om poate fi fiziceşte foarte cultivat: şi poate aveà spiritul foarte împodobit, dar să fie lipsit de cultură morală şi să fie un om răutăcios.

Trebue de deosebit cultura *fizică* de cultura *practică*, care este *progmatică* sau morală. Aceasta din urmă are mai curând ţinta de a *moralizà* pe om decât a'l *cultivà*.

Vom împărţi cultura *fizică* a spiritului în *liberă* şi *şcolară*. Cultura *liberă* nu este într'u cât-va decât un joc, pe când cultora şcolară este o afacere serioasă.

Cea dintâi este aceea care are loc în mod natural la elev; în a doua, el poate fi considerat ca supus unei constrângeri. Te poţi ocupà jucându-te, aceasta se numeşte a-şi ocupà timpul liber: dat te mai poţi ocupà şi silit şi aceasta se numeşte a munci. Cultura şcolară va fi deci o muncă pentru copil, şi cultura liberă un joc.

S'au schiţat diferite planuri de educaţie pentru a se căută, ceea ce este foarte lăudabil, care este cea mai bună metodă de educaţie. S'a imaginat, între altele, să se lase pe copii să înveţe toate, ca într'un joc. *Lichtenberg*[1]) într'un număr din *Magasin de Goettingue*[2]) îşi bat joc dă cei ce vor să caute a face pe copii se facă toate sub formă de jocuri, pe când ar trebui deprinşi foarte de timpuriu cu ocupaţii serioase, fiindcă vor trebui într'o zi să între în viaţă serioasă. Această produce un efect foarte rău. Copilul trebuie să se joace, trebuie să-şi aibă ceasurile de recreaţie, dar trebuie să înveţe a munci. E bine negreşit a i se exercita îndemnarea, ca şi a-i cultiva spiritul, dar aceste două feluri de cultură trebuie să aibă ceasurile lor deosebite. E însă o nenorocire destul de mare pentru om de a fi atât de apleeat spre lene. Cu cât sa dedat mai mult acestei înclinări, cu atât îi este în urmă mai greu să se hotărască a munci.

1) *Lichtenberg* (G.-Crist.) 1742—1799.—Profesor de fizică la Goettingen şi scriitor satiric.

2) *Goetingue.*—Oraş din regatul Hanovra. Universitate vestită, întemeiată la 1735 de George al II-lea şi numită *Georgia Augusta.*

In muncă ocupaţia nu este plăcută prin ea însăşi, ci ne apucăm de dânsa având altceva în vedere. Ocupaţia jocului este plăcut în sine, fără a fi nevoie să-ţi propui o ţintă. De voim să ne plimbăm plimbarea însuşi este ţinta, şi deaceia cu cât drumul e mai lung, cu atât ea ne este mai plăcută. Dar dacă vrem să ne ducem undeva, înseamnă că societatea care se află acolo, sau orice alt lucru, este ţinta drumului nostru, şi atunci alegem bucuros drumul cel mai scurt. Cele mai sus se aplică jocului de cărţi. In adevăr este ciudat a vedea cum nişte oameni cuminţi sunt capabili sa şeadă şi să amestece cărţile ceasuri întrăgi. Această ne arată că oamenii nu încetează atât de uşor de a fi copii. Căci cu ce este mai superior acest joc jocului cu mingea al copiilor? E drept că persoanele mari nu umblă călare pe beţe, dar nui mai puţin adevărat că au alţi cai.

Este de cea mai mare inportanţă de a învăţa pe copii să muncească. Omul este singurul animal hărăzit muncei. La început îi trebuie multă pregătire pentru a ajunge să se bucure de ceea ce-i este trebuitor pentru conservarea sa. Chestiunea de a se şti dacă Cerul nu s'ar fi

arătat mult mai bine voitor către noi, oferindu-ne toate lucrurile gata pregătite, aşa încât să nu avem nevoie să muncim această chestiune trebuie negreşit rezolvită în mod negativ, căci omului îi trebuiesc ocupaţii, chiar de acele cari presupun o oare-care constrângere. Tot atât de falşe este a-şi închipui că, dacă Adam şi Eva ar fi rămas în raiu, nu ar fi făcut alta decât să şează împreună, să cânte cântece pastorale şi să priviască frumuseţea naturii. Trândăvia i-ar fi chinuit tot aşa ca pe ceilalţi oameni.

Trebue ca omul să fie ocupat în aşa chip încât, plin de scopul (ţinta) pe care îl are înaintea ochilor, să nu se simtă el însuşi şi cel mai bun repaus pentru dânsul este acel care urmează muncii. Trebue deci deprinşi copiii să muncească. Şi unde mai bine decât la şcoală se poate cultivà inclinarea către muncă? Şcoala este o cultură silită. A-l deprinde să priviască totul ca un joc, înseamnă a face copilului un foarte rău serviciu. Trebue fără îndoială să-şi aibă orele de recreaţie, dar trebue să-şi aibă şi ceasurile de muncă. Dacă la început nu vede folosul acestei constrângeri îl va recunoaşte mai târziu. Ar fi, în genere, a se da copiilor obiceiuri de curiozitate

indiscretă, vrând mereu să răspundem la toate întrebările lor: Pentru ce aceasta? La ce bun? Educaţia trebue să fie silită, dar aceasta nu înseamnă că ea trebue să trateze pe copii ca pe nişte robi.

In aceea ce priveşte libera cultură a facultăţilor spiritului, trebue de observat ca ea să continue mereu. Ea trebuie să aibă cu deosebire în vedere facultăţile superioare. Se vor cultivà în acelaş timp şi cele inferioare, dar numai în vederea celor superioare, spiritul, de pildă, în vederea inteligenţei. Regula principală de urmat aici, e de a nu cultivà în mod izolat nici o facultate pentru ea însăşi, ci de a cultivà pe fiecare în vederea celorlalte, de pildă imaginaţia în folosul inteligenţei.

Facultăţile inferioare n'au prin ele însăşi nici o valoare. Ce este, de pildă,

---

1) *Judecată.*—A judecá, pentru Kant, înseamnă a subsumà, adică a face să treacă un obiect sub un concept. „Aceasta este o carte". Eu subsumez obiectul, pe care îl arăt prin „aceasta", sub conceptul „carte". — Judecata a ată întrebuinţarea ce trebue de făcut cu priceperea, adică a conceptelor sau a generalului

1) *Parnas.* — Munţi din Grecia; unde Fabula spune că era reşedinţa lui Apollon şi a Muzelor.

3) *Priceperea.* — „Priceperea este cunoştinţa generalului", (Tratat de Pedagogie).

un om care are multă memorie, dar puţină judecată[1])? El nu e decât un lexic viu. Acest fel de vite din Parnas[2]) sunt de altfel foarte folositoare; căci dacă ele însăşi nu pot produce nimic cuminte, ele aduc materiile cu cari alţii pot face ceva bun.—Spiritul nu face decât prostii, când nu e însoţit de judecată. Priceperea[3]) este cunoştinţa generalului. Imaginaţia[1]) este aplicarea generalului la particular. Raţiunea[2]) este facultatea de a vedea legătura generalului cu particularul. Această cultură liberă îşi urmează cursul ei cu începere din copilărie până în momentul când încetează pentru tânăr orice fel de educaţie. Când, de pildă, un tânăr vorbeşte de o regulă generală, îi poţi

1) *Imaginaţie.*—Acest cuvânt este luat de Kant într'un sens particular şi precis: „Imaginaţia este aplicarea generalului la particular". (Tratat de Pedagogie).

2) *Raţiune.* — „Raţiunea este facultatea de a vedea legătura generalului cu particularul". Tratat de Pedagogie).

Se ştie că Kant deosebeşte *raţiunea speculativă* şi *raţiunea practică.* Raţiunea speculativă este raţiunea în legătura sa cu facultatea de a cunoaşte. Raţiunea practică este raţiunea în legătura sa cu voinţa.

3) Ştiinţa noastră se măsoară după memoria noastră".

face să citeze cazuri luate din istorie sau din Fabulă, în care ea este deghizată, pasagii din poeţi, în câre ea este exprimată, şi să-i dai astfel prilejul de a-şi exercită spiritul, memoria, etc.

Maxima *tantum scimus quantum memoria tenemus*[3]), îşi are negreşit adevărul, şi de aceea cultura memoriei este foarte necesară. Lucrurile sunt astfel făcute în cât priceperea urmează mai întâi impresiunile simţitoare şi pe cari memoria trebue să le păstreze. Aşa se întâmplă, de pildă cu limbile. Le poate cineva învăţă urmând metoda formală[1]), sau prin conversaţie, şi această din urmă metodă este cea mai bună în ceea ce priveşte limbile vii. Studiul cuvintelor este de sigur trebuitor, dar copiii le învaţă mult

1) *Formal.*—Acest cuvânt joacă un mare rol în filosofia Kantiană care pretutindeni opune *forma—materiei.* Dar e luat într'un sens cu totul special în două pasagii ale *Tratatului de Pedagogie.* In pasagiul în care, în ce priveşte limbile, Kant scrie ceea ce D-l Barni a tradus astfel: „Ele pot fi învăţate urmând o metodă formală," această metodă formală ar consistă în a învăţă limbile în mod artificial şi prin regule:

Intr'un alt pasagiu, Kant numeşte *dorinţa formale* pe acele cari nu se rapoartă la un obiect *material.* Aşa e dorinţa de libertate, dorinţa pe putere, etc.

mai bine atunci când le întâlnesc într'un autor pe care-l citesc. Trebue ca tineretul să-şi aibă munca sa fixă şi hotărîtă. Tot asemenea se învaţă mai cu seamă geografia prin mijlocul unui oare-care mecanism. Memoriei îi place cu deosebire acest mecanism, şi într'o mulţime de cazuri el este şi foarte folositor. Până acum nu s'a găsit încă nici un mecanism propriu a înlesni studiul istoriei; sau făcut încercări cu nişte tablouri, dar se pare că nu au prea dat rezultate. Istoria este un mijloc foarte bun pentru a exercită priceperea şi a judecă bine. Memoria este foarte trebuitoare, dar nu e bine să se facă din ea un simplu exerciţiu pentru copii, de pildă, a-i face să înveţe pe de rost discursuri. In tot cazul, aceasta nu serveşte decât să le dea mai multă îndrăzneală, şi de altminterelea, declamaţia este un lucru care nu convine decât oamenilor. Aici intră toate lucrurile pe cari nu le învaţă cineva decât în vederea unui viitor exămen sau pentru a le uita în urmă, *in futuram oblivionem*. Memoria nu trebue să fie ocupată decât de lucruri pe cari suntem interesaţi a le păstră şi cari au legătură cu viaţa reală. Cetirea romanelor este un lucru foarte rău pentru copii, pentrucă ele nu servesc decât a-i

desfătă în momentul când le citesc. Ea slăbeşte memoria. Ar fi în adevă ridicul să le ţii minte şi să le povesteşti altora. Trebue deci luate toate romanele din mânile copiilor. Cetindu-le, ei îşi fac înşi-şi în roman un roman nou, căci aşează altfel împrejurările, şi lăsând astfel să le rătăcească mintea, se hrănesc cu himere.

Distracţiile nu trebuesc niciodată tolerate, cel puţin la şcoală, căci ele sfârşesc prin a degenerà într'un fel de apucătură, într'un fel de obiceiu. De aceea cele mai frumoase talente se pierd la un om care e supus distracţiei. Deşi copiii se distrează în recreaţiile lor, ei se reculeg în curând din nou; dar îi vezi adesea distraşi, când meditează (pregătesc) vre-o poznă, căci se gândesc cum să o ascundă sau cum să o repare. Ei atunci nu aud decât pe jumătate, răspund pe dos, nu ştiu ceea ce citesc, etc.

Memoria trebue cultivată de timpuriu, dar având grija să cultivăm în acelaş timp inteligenţa.

Memoria va fi cultivată: 1° dându-i de ţinut minte cuvintele cari intră în povestiri; 2° prin cetire şi scriere; copiii trebue învăţaţi să citească din minte şi fără ajutorul silabisirii; 3° prin limbi, pe cari

copiii trebue să le învețe auzindu-l
înainte de a ajunge a le citi. Ceea c
se numește un *orbis pictus*, când e făcu
cum se cuvine, aduce atunci cele mu
mari servicii, și se poate începe cu bo
tanica, cu mineralogia și cu fizica ge
nerală. Pentru a figură obiectele despr
cari ele tratează, trebue învățat a de
semnà, a modelà, și pentru acestea est
nevoe de matematici. Primele cunoștinț
științifice trebue să aibă mai cu seamă
ca obiect geografia, tot așa ca și mate
maticile și fizica. Povestirile de călătorii,
explicate cu planșe și hărți, vor duce
apoi la geografia politică. Dela starea
actuală a suprafeței pământului ne vom
urcà la starea sa primitivă, și vom a
junge la geografia și la istoria veche,
etc.

Dar trebue să căutăm a uni pe nesim
țite în instrucția copilului știința și pute
rea. Dintre toate științele, matematicile
par a fi singurul mijloc de a atinge per
fect acest scop. Afară de aceasta, știința
trebue unită cu cuvântul (ușurința de a
se exprimà, arta de a spune bine, eloc
vența). Dar trebue ca copilul să mai în
vețe a deosebì perfect știința de simpla
părere și de credință. Astfel se va formà
un spirit just, și un gust *just* și el, dacă

nu fin și delicat. Gustul ce se va cultivà
va fi mai întâi acel al simțurilor, mai cu
seamă al văzului, și în sfârșit acel al
ideei.

Trebue să fie reguli pentru tot ceea
ce poate cultivà priceperea. E foarte fo
lositor chiar ale abstrage, pentru ca pri
ceperea să nu purceadă numai într'un
mod mecanic, el să aibă conștiința re
gulei pe care o urmează.

E foarte bine să strângem regulile în
anumite formule și să le încredințăm
astfel memoriei. Dacă avem regula în
memoria noastră, și dacă o uităm să o
aplicăm, nu vom întârzia cel puțin să o
regăsim. Chestiunea este aici a se ști
dacă trebue să începem prin a studià
regulele *in abstacto*, sau dacă nu trebue
să le învățăm decât după ce le am de
prins uzul: sau trebue să facem să mear
gă împreună regulele și uzul? Numai
această din urmă procedare este înțe
leaptă. In celălalt caz, uzul rămâne foarte
nesigur, cât timp nu am ajuns la regule
Mai trebue uneori să rânduim regulile
si pe clase. căci nu se pot ține minte,
când nu au legătură între ele. Gramatica
va apucà deci înainte în unele privinți,
în studiul limbelor.

Cultura generală și cultura particulară a facultăților spiritului. — Despre hărțile geografice — Cel mai bun mijloc de a înțelege, este da a face. — Metoda Socratică. — Cum că cultura sensibilității trebue să fie negativă. — Despre răbdare. — Cum trebue să ne purtăm cu copii tineri. — Despre spiritul de ordine. — Despre supunere. — Despre pedepse. — Despre sociabilitate. — Despre dispoziția temperamentului care convine copilului.

Trebue să mai dăm și o idee sistematică despre scopul educației și despre modul de a-l atinge.

1° *Cultura generală a facultăților spiritului*, care trebue bine deosebită de cultura particulară. Ea are ca scop îndemânarea și perfecționarea; nu că ea ar învăța pe elev ceva deosebit, dar ea fortifică facultățile spiritului său. Ea este:

a) sau *fizică*. Aici totul atârnă de practică și disciplină, fără să aibă copilul nevoe a cunoaște vreo maximă[1]). Ea este *pasivă* pentru discipol care trebue să urmeze îndrumarea altuia. Alții se gândesc pentru dânsul.

1) *Maximă*. — Maxima unei acțiuni este intenția luminată care prezidează la această acțiune, este formula care o dictează: A lucra după maxime este contrariul lucrării mecanice. A se purta a lucra ca ființă rațională,

b) sau *morală*. Ea nu se sprijină atunci pe disciplină, ci pe maxime. Totul este pierdut, atunci când vrem să o întemeem pe pildă, pe amenințări, pe pedepse, etc. Ea nu ar fi atunci decât curată disciplină Trebue să facem în așa chip ca copilul să lucreze bine după propriile sale maxime și nu din obișnuință, și să nu facă numai binele, ci să-l facă pentru că este binele. Căci toată valoarea morală a acțiunilor stă în maximile binelui, Educația fizică și educația morală se deosebesc întru aceea că cea dintâi este pasivă pentru elev, pe când a doua este activă. El trebue sa vadă în totdeauna principiul acțiuni și lanțul care o leagă de ideea datoriei.

2° *Cultura particulară a facultăților spiritului*. Aici se așează cultura facultăților de a cunoaște, a simțurilor, a imaginației, a memoriei, a atențiunei și ceea ce se numește spirit. Noi mai vorbim de cultura simțurilor, de pildă, despre văz. In ceea ce privește cultura imaginației, trebue să observăm un lucru anume: copiii au o imaginație extrem de puternică, și că ea nu are nevoe să fie trasă și întinsa mai mult prin povești. Ea are mai curând nevoie să fie cârmuită și supusă la niște reguli dar

nu trebuie din această pricină să o lăsăm cu totul neocupată.

Hărţile geografice au ceva care seduce pe toţi copiii, chiar pe cei mai mici. Când sunt obosiţi de oricare alt studiu, ei mai învaţă încă ceva cu ajutorul hărţilor. Şi aceasta este o foarte bună distracţie pentru copii, în care imaginaţia, fără a se rătăci, găseşte să se oprească asupra unor figuri. S'ar puteà să-i facem în adevăr să înceapă cu geografie. I s'ar adăogà în acelaş timp figuri de animale, de plante, etc,. destinate a însufleţi geografia. Istoria ar veni mai târziu.

In ce priveşte atenţia, trebue de observat că ea are nevoie să fie în genere tortificată. A legà cu putere gândurile noastre de un obiect este mai mult o slăbiciune a simţului nostru intern decât un talent, care simţ se arată în acest caz nestrămutat şi nu se lasă a fi àplicat unde vrem. Distracţia este duşmana oricărei educaţii. Memoria presupune atenţie.

In ceea ce priveşte *facultăţilor superioare ale spiritului*, întâlnim aici cultura priceperii, a judecăţii şi a raţiunii. Putem începe prin a formà, oarecum în mod pasiv, priceperea, cerându-i pilde

care să se aplice la regulă, sau din potrivă, regula care să se aplice la pilde particulare. Judecata arată întrebuinţarea ce trebue să facem din pricepere. Este trebuitor a înţelege ceea ce învăţăm sau ceea ce se spune şi să nu repetăm nimic fără a înţeiege. Câţi citesc şi ascultă unele lucruri pe cari le primesc fără a le înţelege! Aici trebue să ne amintim deosebirea dintre imagini şi lucrurile însăşi.

Raţiunea ne face sa vedem principiile. Dar trebue să ne gândim că aici este vorba de o raţiune care nu a fost încă dirijată. Deşi ea nu trebue să vreà în totdauna a raţionà, ci trebue să ia seama să nu raţioneze prea mult asupra lucrurilor care întrec ideile noastre. Aici încă nu este vorba de raţiunea speculativă, ci de reflecţiunea asupra celor ce se întâmplă după legea efectelor şi a cauzelor. Este o raţiune practică supusă imperiului şi direcţiunei ei.

Cel mai bun mijloc de a cultivà facultăţile spiritului, este de a face singur tot ce vrei să faci, de pildă să pui în practică regula gramaticală pe care ai învăţat'o. Înţelegi o hartă geografică, mai ales atunci când o poţi executà singuri Cel mai bun mijloc de a înţelege, este

de a face ceea ce învěţi mai cu temei şi nu uiţi. este ceea ce înveţi oarecum prin tine însuţi. Totuşi sunt puţini oameni cari să fie în stare a face aceasta Ei se numesc pe greceşte αὐτοδίδακτοι.

In culmea raţiunei trebuie de procedat în chipul lui Socrate[1]. Acesta în adevăr, care îşi da numele de moşă a auditorilor săi, ne dă în dialogurile sale pe care Platon[2] ni le-a păstrat oarecum despre mijlocul de a face chiar pe niş-

1) *Socrate, Metodă socratică*, 470—400 înainte de Christos — vestit p in revoluţia filozofică pe care o îndeplini,—şi prin moartea sa. El ferise pe contimporani săi de speculanţiile în cari se pierdeà ştiinţa de atunci, şi „readusese filozofia ceriului pe pământ" Metoda se constà în maxima: *Cunoaşte te pe tine însuţi*, pe care nu înceta de a o repeta. Şi învăţà pe alţi să se cunoască, să cetească în ei înşişi punându-le întrebări iscusite. Această interogare este aceia ce se numeşte *Metoda socratică* propriu zisă. El susţinea că cu pia tica aceeaş meserie ca şi mama sa, care eià moaşă, şi că *moşeà* spiritele,— Cei mai vestiţi discipo i ai săi sunt Xenophon şi Platon. Dar totuşi filozofia greceas.à, şi chiar toată filozofia omenească purcede dela dânsul, căci el a fost întemeetorul morali ca ştiinţa.

2) *Platon*, 429 sau 430—347 sau 348 înainte de Christos. El este cel mai vestit discipol al lui Socrate a cărui doctrină o expune, reflectată şi întrerpretştă de propria sa cugetare, în nişte elocvente şi poetice dialoguri.

te persoane mature să scoată unele idei din propria lor raţiune. Sunt multe asupra cărora nu este nevoe ca copiii să-şi ezercite spiritul. Ei nu trebue să raţioneze asupra oricărui lucru. Ei nu au nevoe să cunoască motivele tutulor lucrurilor cari contribue la educaţia lor; dar, îndată ce este vorba de datorie[1]) trebue să le facem cunoscute principiile ei. Totuşi în genere e mai bine să facem astfel ca să scoatem dela dânşi cunoştinţele raţionale decât să le introducem noi. Metoda socratică ar trebui să

1) *Datoria.* — Reproducem aici un renumit pasaj din *Critique de la Raison practique*, nu numai pentrucă e renumit ci pentrucă face să se înţeleagă bine înaltul senz în care se ia acest cuvânt: datoria.

„*Datorie!* cuvânt mare şi măreţ, tu care nu ai nimic plăcut şi măgulitor şi ordoni supunerea, fără a întreouinţà totuşi, pentru a zdruncina voinţa, ameninţările apte a aţâţa în mod natural desgustul şi groaza, ci mărginindu-te a propune o lege, care de la sine se introduce în sufiet şi îl sileşte la respect (dacă nu în totdeauna la ascultare), şi înaintea căre a tac toate aplecările; deşi ele lucrează pe înfundatele împotriva et, ce obârşie este vrednică de tine? Unde se poate găsi origina nobilei tale tulpini, care respinge cu mândrie orice alianţă cu aplecările, acea rădăcină în care trebue aşezată condiţiunea neapărată a valorei pe care oamenii şi-o pot da lor înşi-le? (Partea I-a cart, I).

serviasca ca regulă metodei catechetice[1]) Ea este, ce-i dreptul ceva lung, şi e greu a o dirijà astfel ca, trăgând cunoştinţi din spiritul unuia, să poţi învăţà ceva pe ceilalţi. Metoda mecaniceşte catechetică este bună şi în multe şiinţi de pildă, învăţământul religiei revelate In religia universală din potrivă metoda socratică trebue întrebuinţată. Dar pentru ceea ce trebue predat istoriceşte metoda mecanică catchetică este preferabilă.

---

1) *Catehism Metodă catehetică.*— Un catehism este o carte care procedează prin întrebări şi răspunsuri. Şi metoda catehetică aceea în care dascălul nu se mulţumeşte să vorbească singur ci întreabă pe auditori. Dar această metodă se se subînparte şi ea. Sau dacălul se încredinţează numai prin intrebări că memoria copilului îi este bună, şi în cărţi alterarea întrebărilor şi a răspunsurilor nu este decât un procedeu pentru a fixà luare aminte şi a uşura memoria. Aceasta este ceea ce Kant numeşte metoda *mecaniceşte catehetică.* Ea este aceea a catehismelor noastre religioase.— Sau dascălul se adresează în adevăr minţei copilului şi se sileşte să-l facă a descoperi în el însuşi şi prin el însuşi aceea ce vrea să-l înveţe: aceasta este *metoda socratică.*

Kant a dat el însuşi un exemplu al acestui învăţământ catehetic. aşa precum îl înţelege el în *Doctrina virtuţii* (Metodologie).

Tot aici trebue aşezată şi cultura sentimentului plăcerei şi a durerii. Ea trebue să fie negativa;sentimentul nu trebue moleşit. Inclinarea către moliciune este mai rea pentru oameni decât toate relele vieţii. E deci foarte important a învăţa de timpuriu pe copii să muncească.

Când ei nu sunt încă atemeaţi, le plac în adevăr distracţiile amestecate cu oboseli şi ocupaţiile care cer oare-care desfăşurare de puteri. Nu trebue să-i facem mofturoşi în privinţa destătărilor lor şi să-i lăsăm să şi le aleagă. Mamele alintă de obiceiu pe copii întru acesta şi în general ii moleşesc. Şi totuşi se observă că copiii, mai ales băeţii, iubesc mai mult pe taţii de cât pe mamele lor Aceasta poate proveni din pricină că mamele nu-i lasă să sară, să alerge într'o parte şi în alta, etc., şi aceasta de teamă să nu li se întâmple vre-un accident. Tatăl, din potrivă, care îi dojeneşte şi îi bate chiar când nu au fost cuminţi îi duce câteodată pe câmp, şi acolo îi lasă să alerge, să se zbuciume, după cum se cuvine la vârsta lor.

Unii cred că exercită răbdarea copiilor făcându i să aştepte ceva mult timp. Totuşi aceasta nu ar trebui să fie nece-

sar. Dar ei au nevoie de răbdare când sunt bolnavi, etc. Răbdarea este dublă Ea consistă, sau a renunţà la ori-ce speranţă, sau a căpătà din nou curaj. Cel dintâi fel de răbdare nu este necesar când cineva nu doreşte decât ceea ce este cu putiinţă; pe ceea de a doua o poate aveà cineva oricând, când nu doreşte decât ceea ce este drept, Dar, in timp de boală, pierderea speranţei este funestă pe cât e de folositor curajul la restabilirea sănătăţei. Acel care este în stare să dea dovadă de curaj în privinţa stării sale fizice sau morale nu renunţă la speranţă.

Nu trebue nici să facem pe copii să fie sfincşi. aceasta li se întâmplă mai cu seamă când li se adresează cuvinte batjocoritoare sau când sunt dese ori umiliţi. Aici trebuesc mai ales reprobatc aceste cuvinte pe cari mulţi părinţi le adresează copiilor lor: Vai, nu-ţi este ruşine? Nu vedem pentru ce le-ar fi copiilor ruşine, când, de pildă, ei îşi bagă degetul în gură, etc. Li se poate spune că nu se face aceasta, dar nu trebue niciodată ruşinaţi decât când mint. Natura a dat omului roşeaţa ruşinei pentru ca să se trădeze când minte. Deci dacă părinţii nu ar vorbi niciodată despre

ruşinea copiilor lor decât când mint, ei ar păstra tot timpul vieţii lor aceea roşeaţă în privinţa minciunii. Dar dacă îi facem să roşească neîncetat, le vom da astfel o sfială care nu-i va părăsi.

Nu trebue, după cum s'a spus mai sus, să zdrobim voinţa copiilor, ci numai să o dirijăm în aşa chip în cât să ştie a cedà numai piedicelor naturale. La început copilul trebue să asculte orbeşte. Nu e firesc ca el să poruncească cu ţipetele sale, şi ca cel puternic să cedeze celui slab. Deci nu trebue niciodată să cedăm ţipetelor copiilor, chiar în prima lor tinereţe, şi să le lăsăm acest mijloc de a ţobţine ceea ce vor ei. Părinţi se înşeală de obiceiu întru aceasta, şi cred că vor puteà mai târziu să repare răul, refuzând copiilor lor tot ceea ce cer. Dar e foarte absurd să li se refuze fără motiv ceea ce ei aşteaptă de la bunătatea părinţilor lor, numai pentru a-i face să simtă o împotrivire şi pentru a le arătà că ei sunt cei mai slabi.

Copiii se strică când sunt lăsaţi să facă tot ce vor, şi sunt foarte rău crescuţi când le prevenim voinţele şi dorinţele. Aceasta se întâmplă de obiceiu, cât timp copiii sunt o jucărie pen-

tru părinţii lor, mai cu seamă atunci când încep a vorbi. Dar această indulgenţă le pricinueşte o mare pagubă pentru viaţa lor. Prevenindu-le voinţele îl împiedicăm negreşit ca ei să-şi arate nemulţumirea, dar în urmă ajung şi mai ciudoşi. Ei nu au învăţat încă cum trebue să se poarte. Regula care trebue observată în privinţa copiilor chiar din prima lor tinereţe, este de a alerga în ajutorul lor, când ei ţipă şi credem că li se întâmplă ceva rău, dar să-i lăsăm să ţipe, când ei nu fac aceasta decât din supărare. Şi o purtare de felul acesta trebue s'o urmăm necontenit mai tarziu. Impotrivirea pe care o întâlneşte copilul în acest caz, este cu totul naturală, şi ea este curat negativă, fiindcă nu facem alta decât refuzăm a le cedà. Mulţi copii dinpotrivă, obţin dela părinţi lor tot ce doresc, recurgând la rugăminţi. Dacă îi lăsăm să obţie totul prin ţipete, ei ajung răutăcioşi: dar, dacă obţinem totul prin rugăminţii, ei devin blânzi. Afară doar dacă nu avem vre-un motiv puternic pentru a procedà altfel trebue să cedăm rugăminţii copilului. Dar, dacă avem motivele noastre pentru a nu cedà, nu trebue să ne mai lăsăm ademeniţi de multe rugăminţi.

Orice refuz trebue să fie irevocabil. Aceasta este un mijloc fără greş de a nu aveà nevoie să refuzăm des.

Presupuneţi că ar fi la un copil, ceea ce totuşi nu se poate admite decât foarte rar, o înclinare naturală către nesupunere; cel mai bun lucru este, atunci când copilul nu face nimic pentru a ne face plăcere să nu facem şi noi nimic pentru dânsul. Zdrobindu-i voinţa, îi inspirăm sentimente slugarnice: împotrivirea naturală, din contră, produce supunerea.

Cultura morală trebue să se întemeeze pe maxime, nu pe o disciplină. Aceasta împiedică defectele, cea dintâi formează felul de a cugetà. Trebue să facem astfel ca copilul să se deprindă a lucrà după nişte maxime a căror dreptate să o vadă el însuşi. Se vede lesne că e greu de produs acest efect la copiii mici, şi că cultura morala cere multe lumini din partea părinţilor şl a dascălilor.

Când un copil minte, de pildă, nu trebue să-l pedepsim, ci să-l tratăm cu dispreţ, să-i spunem că nu-l vom crede pe viitor, etc. Dar, dacă îl pedepsim când face rău, şi îl recompensăm când face bine, el face atunci binele pentru ca să fie bine tratat; şi când mai târziu va intrà

în lume unde lucrurile nu se petrec astfel, dar unde poate face binele sau răul fără a primí răsplată sau pedeapsă, el nu se va mai gândi de cât să-şi croiască calea şi va fi bun sau rău, după cum i se va părea unul sau altul mai de folos.

Maximele trebue să iasă dela om însuşi. Trebue căutat de timpuriu a introduce în copii prin cultura morală ideea de ceea ce este bine sau rău. Dacă vrem să întemeem moralitatea, nu trebue să pedepsim. Moralitatea este un lucru atât de sacru şi atât de măreţ încât nu trebue să o coborâm până la a o pune pe aceeaş treaptă cu disciplina. Cele dintâi sforţări ale culturii morale trebue să tindă la formarea caracterului. Caracterul consistă în obiceiul de a lucrà după nişte maxime. Mai întâi sunt maximele şcoalei şi mai târziu acele ale omenirii. La început copilul ascultă de nişte legi. Maximele sunt şi ele nişte legi, dar subiective; ele derivă chiar din priceperea omului. Nici o călcare a legii şcoalei nu trebue să rămână nepedepsită, dar pedeapsa trebue să fie totdeauna potrivită cu greşala.

Când vrem să formăm caracterul copiilor, este foarte important să le arătăm în toate un oarecare plan, oarecare

legi, pe cari să le urmeze întocmai. Aşà, de pildă, le hotărîm un timp pentru somn, un timp pentru lucru, unul pentru recreaţie; acest timp odată hotărît, nu mai trebue lungit sau scurtat. In lucrurile indiferente, alegerea poate fi lăsată copiilor, numai să urmeze în totdeauna a observà lucrul din care şi-au făcut odată o lege. Nu trebue cercat să dăm unui copil caracterul unui cetăţean, ci al unui copil.

Oamenii cari nu şi-ar fi propus unele regule nu pot inspirà multă încredere; adesea se întâmpiă că nu ţi-i poţi tălmăcì şi nu ştii niciodată sigur ce să crezi de dânşii. E drept că adesc-ori blamezi pe oamenii cari lucrează totdeauna după regule, de pildă pe omul care are în totdeauna un ceas şi un timp hotărât pentru fiecare treabă; dar adesea şi acest blam este o dispoziţie favorabilă caracterului, deşì ea pare o jenă.

Supunerea este înainte de toate o trăsătură esenţială a caracterului unui copil, cu deosebire a unui şcolar. Ea este dublă; mai întâi este o supunere (ascultare) la voinţa *absolută* a acelui care dirijează; dar e şi o (ascultare) supunere unei *voinţi privită drept cuminte şi bună.* Supunerea poate veni de la constrângere, ea este atunci *absolută,* sau dela

încredere, şi atunci ea este *voluntară*. Aceasta din urmă este foarte importantă, dar cea dintâi este foarte trebuitoare; căci ea pregăteşte pe copil la îndeplinirea legilor pe cari va trebui să le execute mai târziu ca cetăţean, chiar atunci când ele nu i-ar plăceà.

Copiii trebue să fie supuşi unei oarecare legi a necesităţii. Dar această lege trebue să fie o lege universală, şi trebue avută în totdeauna în vedere în şcoli. Dascălul nu trebue să arate nici o predilecţie, nici o preferinţă pentru un copil între mai mulţi. Căci altfel legea ar înceta de a mai fi universală. De îndată ce copilul vede că toţi ceilalţi nu sunt supuşi aceleiaşi reguli ca dânsul, el devine răzvrătit.

Se spune în totdeauna, că toate lucrurile trebue prezentate copilului în aşà chip, în cât el să facă totul prin inclinare. In multe cazuri negreşit aceasta e bine, dar sunt multe lucruri cari trebue să le fie prescrise ca nişte datorii. Aceasta le va fi mai târziu de cel mai mare folos în tot timpul vieţii lor. Căci în sarcinile publice, în lucrările cerute de funcţiunile ce avem de îndeplinit, şi în multe alte cazuri, numai datoria ne poate conduce şi nu înclinarea. Chiar

ând s'ar presupune că copilul nu vede atoria, tot ar fi mai bine să i se dea ceea de datorie şi de altfel el vede ine că are datorii ca copil, deşi vede ai greu că el are datorii ca om. Dacă r puteà să vadă şi aceasta, ceea ce nu poate decât cu vârsta, supunerea ar fi încă şi mai perfectă.

Orice călcare a unui ordin la un copil ste o lipsă de supunere (ascultare), care trage o pedeapsă. Chiar când călcarea unui ordin nu este decât o simplă neglijenţă, pedeapsa este sau *fizică* sau *morală*.

Pedeapsa este *morală* atunci când se igneşte înclinarea noastră de a ti onoraţi şi iubiţi, acest ajutor al moralităţii, de pildă când umilim copilul prin faptul că îl primim într'un mod foarte rău. Trebue, pe cât se poate, întreţinută această aplicare. De aceea, acest fel de pedeapsă este cel mai bun, căci ea vine în ajutorul moralităţii; de pildă când un copil minte, o privire de dispreţ este o pedeapsă îndestulătoare, şi aceasta este cea mai bună pedeapsă.

Pedeapsa *fizică* consistă sau în a refuzà copilului aceea ce doreşte, sau în aplicarea unei pedepse oare-care. Cel dintâi fel de pedeapsă este vecin cu

pedeapsa morală, şi este negativ. Celelalte pedepse trebue să fie aplicate cu precauţiune, ca să nu rezulte din ele dispoziţii slugarnice *(indoles mercenaria)*.

Afară de aceasta, supunerea este sau a copilului, sau a adolescentului. Lipsa de supunere este în totdeauna urmată de pedeapsă. Sau această pedeapsă este o pedeapsă cu totul *naturală* pe care omul şi-o atrage prin purtarea sa precum este de pildă boala ce şi-o atrage copilul când mănâncă prea mult: şi acest fel de pedeapsă este cel mai bun, căci omul o sufere toată viaţa sa, şi nu numai în timpul tinereţii. Sau pedeapsa este *artificială*. Trebuinţa de a fi stimat este un mijloc sigur de a face ca pedepsele să fie durabile. Pedepsele fizice nu trebue să servească decât a remedia insuficienţa pedepselor morale. Când pedepsele morale nu mai au efecte şi când alergăm la pedepsele fizice, trebue să renunţăm a formă prin acest mijloc un caracter bun. Dar la început constrângerea fizică serveşte a repara la copil lipsa de reflecţie.

Pedepsele pe cari le dăm cu semne de mânie, dau greş. Copiii nu văd în ele de cât efestul patimei altuia, şi nu se consideră ei înşişi decât ca nişte vic-

ime ale acestei patimi. In genere trebue făcut aşa fel ca ei să vadă că pedepsele ce li se dau, au ca scop final îmbunarea lor. E absurd de a cere dela copiii pe cari îi pedepsim, să ne mulţumiască, să ne sărute mâna, etc; aceasta înseamnă a vrea să facem dintr'înşii nişte fiinţe slugarnice. Când pedepsele fizice sunt des repetate, ele produc nişte caractere foarte nesupuse şi când părinţi îşi pedepsesc copiii pentru egoismul lor, ei îi fac încă şi mai egoişti. — Şi nu în totdeanna cei mai răi oameni sunt acei cari sunt foarte nesupuşi, ci adesea aceştia se supun lesne unei observaţii bine făcută.

Supunerea adolescentului este deosebită de aceea a copilului. Ea consistă în supunerea la regulile datoriei. A face ceva din datorie înseamnă a supune raţiunii. E osteneală pierdută a vorbi copiilor de datorie. Ei nu o văd mai la urmă decât ca un lucru a cărui călcare este urmată de bătae la palmă. Copilul ar puteà fi călăuzit de propriile sale instincte: dar, când creşte, are nevoie de ideea de datorie. De aceea nu trebue să căutăm a pune în joc la copii sentimentul ruşinei, ci să aşteptăm pentru aceasta timpul tinereţii. Acest sen-

timent nu poate află loc la dânşii de
atunci când ideea de onoare a pri
rădăcină.

O a doua tresătură de care trebue m
ales să ne ţinem în formarea caracter
lui copilului, este veracitatea. Aceast
este în adevar trăsătura principală
atributul esenţial al caracterului. Un o
care minte este fără caracter, şi dac
este în el aeva bun, aceasta este pen
tru că îl are de la temperamentul său
Mulţi copii au inclinare pentru minciun
care nu are adeseori altă pricină decâ
o oarecare vioiciune de imaginaţie. Ţ
ţilor le este dat să ia sama ca ei să nu
şi facă un obiceiu dintr'insa, căci mai
mele privesc de ordinar aceasta cu un
lucru lipsit de importanţă; ele găsesc
într'insa chiar o dovadă magulitoare pen
tru ele, a dispoziţiunilor şi capacităţi
lor superioare a copiilor lor. Aici este
locul de a face uz de sentimentul ruşinii
căci copilul îl înţelege foarte bine în
acest caz. Roşeaţa ruşinii ne trădează
când mintim, dar ea nu este în totdea
una o dovadă de minciună. Roşeşti u
neori de obrăznicia cu care altul te în
vinovăţeşte de o greşală. Nu trebue
cu orice preţ zmuls adevărul de la copii
prin pedepse, chiar dacă minciuna lor

ar trage după dânsa vreo păgubire: ei vor fi pedepsiţi atunci pentru aceastâ păgubire. Pierderea stimei este singura pedeapsă ce se cuvine minciunii.

Pedepsele pot să se mai împartă în *negative* şi *pozitive*. Cele dintâi s'ar aplicâ lenei sau lipsei de moralitate sau cel puţin de politeţă, precum este minciuna neîndatorarea, nesociabilitatea. Pedepsele pozitive sunt pentru răutate. Înainte de toate trebue să evităm a păstra ură copiilor.

O a treia trăsătură a caracterului copilului, este sociabilitatea. El trebue chiar să întreţie cu ceilalţi relaţii de prietenie şi să nu fraiască mereu numai pentru dânsul. Mulţi dascăli sunt, ce-i dreptul, contrari acestei idei; dar aceasta este nedrept. Copiii trebue să se pregătească astfel pentru cea mai dulce dintre toate bucuriile vieţii. Dascălii, din parte-le, nu trebue să prefere pe nici unul dintre ei pentru talentele sale, ci numai pentru caracterul său: altfel ar urma de aici o gelozie care ar fi contrară prieteniei.

Copiii trebue să fie şi nevinovaţi, şi privirile lor trebue să fie tot atât de senine ca soarele. Numai o inimă mulţumită este în stare să găsească plăcere

în bine. Orice religie care întunecă pe om, este falşă. căci el trebue să serveascâ pe Dumnezeu cu plăcere şi nu cu silă Veselia nu trebue mereu reţinută sub aspra constrângere a şcoalei, căci în acest caz ea ar fi în curând nimicită. Libertatea o întreţine. La aceasta servesc unele jocuri în cari inima se deschide şi în care copilul se sileşte mereu să depăşească sau să întreacă pe tovarăşii săi. Sufletul redevine atunci senin. Mulţi oameni privesc timpul tinereţii lor ca cel mai fericit şi cel mai plăcut din viaţa lor. Dar nu este aşa Aceia sunt anii cei mai anevoioşi, pentrucă atunci este cineva sub jug, pentru că atunci rar poate cineva avea un preten adevărat şi mai rar încă să se bucure de libertate. Horaţiu o spusese: *Multa tulit fecitique puer, sudavit et alsit*[1])

Cum că copilul nu trebue să aibă decât inteligenţa unui copil.

Copii nu trebue instruiţi decât despre lucruri cari se potrivesc cu vrâsta lor. Mulţi părinţi se bucură când văd pe copii lor că vorbesc cu înţelepciunea bă-

1) „Copilul a îndurat şi a făcut multe. El a asudat şi a degerat".

trânilor. Dar de obiceiu nu scoţi nimic bun din copiii de felul acesta. Un copil nu trebue să aibă de cât prudenţa unui copil. El nu trebue să fie un imitator orb. Deci un copil care urmează maximele înţelepciunii oamenilor este cu totul în afara de destinaţia vrâstei sale şi aceasta la dânsul este curată maimuţărie. El nu trebue să aibă decât inteligenţa unui copil, şi nu trebue să se arate prea de timpuriu. Un asemenea copil nu va fi niciodată un om luminat şi cu o inteligenţă senină. E de nesuferit apoi a vedea pe un copil vrând să urmeze toate modelele, de pildă să se frizeze, să poarte inele şi chiar o tabacheră. El devine astfel o fiinţa afectată care nu prea seamănă cu un copil. O societate politicoasă i se pare o sarcină, şi curajul omului sfârşeşte prin a-i lipsi cu totul. De aceea şi trebue de luptat de timpuriu în potriva deşertăciunii sale sau mai bine să nu i se dea prilejul de a deveni întumurat. Aceasta se şi întâmplă, când nu avem nimic mai pripit decât a repetà copiilor că sunt frumoşi, că cutare sau cutare gâteală le stă de minune, sau când li se făgăduieşte şi li se dă această gâteală ca o răsplată. Gâteala nu convine unor copii.

Ei nu trebue să-şi privească îmbrăcămintea rea sau bună decât ca o nevoe neapărată. Dar nici părinţii nu trebue să dea vreo, importanţă chiar îmbrăcămintei lor, şi să evite a se privi în oglindă de faţă cu dânşii; căci alci, ca pretundinea, exemplul este atotputernic şi întăreşte sau distruge doctrinele cele bune.

B. Despre educaţia practică

Indemânarea (iscusinţa) şi prudenţa.— *Sustine et abstine.*— Despre caracter. — Datorii către sine însuşi, demnitate omenească. — Datorii către ceilalţi, respect al drepturilor oamenilor — Despre un catechism al dreptului. — Despre binefacere — Nici invidie nici umilinţă.— Despre dorinţi, despre vicii, despre virtuţi — Este oare omul rău sau bun din fire.

Educaţia practică cuprinde: 1° Indemânarea (iscusinţa); 2° prudenţa; 3° moralitatea. In ce priveşte *îndemânarea*, trebue veghiat ca să fie solidă şi nu fugitivă. Nu trebue să aibă cineva aerul că posedă cunoştinţa lucrurilor care mai în urmă nu pot fi îndeplinite. Soliditatea trebue să fie calitatea iscusinţei şi să se prefacă pe nesimnţite în obişnuinţă în minte. Aceasta este punctul esenţial al caracterului unui om. Iscusinţa este necesară talentului.

In ceea ce priveşte *prudenţa*, ea consistă în arta de a aplică omului îndemânarea noastră, adică de a ne servi de oameni pentru propriile noastre scopuri. Pentru a o dobândi, sunt necesare multe condiţiuni. Acesta este ultimul

lucru în om, dar după valoarea lui, el ocupă rangul al doilea.

Pentru ca un copil să poată dedà prudenţei, el trebue să se facă ascuns şi nepătruns, ştiind în acelaş timp să pătrundă pe ceilalţi. El trebue să fie ascuns mai cu seamă în privinţa caracterului. Arta aparenţei exterioare este cuviinţa. Şi aceasta este o artă care trebue posedată. Este greu de a pătrunde pe alţii, dar trebue neapărat înţelasă arta de a se face pe sine nepătruns Pentru aceasta trebue a dosi, adică aşi ascunde greşelile. A dosi nu e în totdeauna a te preface şi poate fi îngăduit uneori, dar aceasta se apropie de imoralitate. Dosirea este un mijloc dispensat. Prudenţa cere să nu se arăte prea multa aprindere, dar nu trebue să fie cineva preá moale, ci vioiu, ceea ce nu e acelaş lucru. Un om vioiu (strenus) este acela ce simnte plăcere a vrea. Aici este vorba de moderarea afectărei. Prudenţa priveşte temperamentul[1]).

[1])*Temperamentul.* Temperamentul este pentru Kant felul nostru de a simnţi, astfel după cum acest fel atârnă de constituţia noastră corporală. Aceasta este de altfel înţelesul său clasic când acest cuvânt este întrebuinţat în limbagiul psihologic.

Moralitatea priveşte caracterul. Susţine et abstine[1]) aceasta este mijlocul de a se pregăti pentru o moderaţie înţeleaptă. Dacă vrem să formăm un caracter bun trebue să începem prin a înlătura patimile. In ce priveşte apucăturile sale, omul trebue să capete obiceiul de a nu le lăsa să degenereze în patimi şi să înveţe a se lipsi de ceea ce-i refuzat. *Sustine* însamnă îndură şi deprîndete a îndurà.

Trebue curaj şi o oare care dispoziţie de spirit pentru ca cineva să înveţe a se lipsi de ceva. Trebue să se deprindă cu refuzurile, cu împotrivirea. etc.

Temperamentului îi aparţine simpatia. Trebue teriţi copiii de o simpatie prea vie sau prea duioasă. In realitate simpatia este sensibilitate; ea nu convine decât unui caracter sensibil Ea este deosebită şi de milă; ea este un rău care jeleşte numai asupra unui lucru. Ar fi bine să se dea copiilor bani în buzunar, pentru ca să poată uşurà pe nenorociţi; s'ar vedeà astfel dacă sunt sau nu sunt compătimitori; atunci când nu sunt generoşi decât cu banul părinţilor, ei pierd această calitate.

[1]) „Indură şi abţine-te".

Maxima: *festina lente* [1]) arată o activitate susținută: trebue ca cineva să se grăbească a învăța mult, *festina*; dar trebue în acelaș timp să învețe sănătos și prin urmare să întrebuințeze timp pentru orice lucru, *lente*. Chestiunea este de a se ști ce este de preferat, sau o mare sumă de cunoștinți, sau o sumă mai mică, dar mai solidă. E mai bine să ști puțin să-l știi bine, decât să-l știi mult și superficial; căci în acest caz tot vei vedea mai în urmă insuficiența cunoștințelor tale. Dar copilul nici nu știe în ce împrejurări va putea avea nevoie de cutare sau cutare cunoștinți, și de aceea e mai bine să știe de toate câte ceva în mod solid: altfel ar înșela și ar orbi pe alții cu cunoștiuți superficiale.

Lucrul cel mai important este de a întemeia caracterul. Caracterul consistă în tăria de hotărâre cu care vrea cineva să facă ceva, și acel ceva îl pune în adevăr în execuție. *Vir propositi tenax* [2]) zice Horațiu, și acesta este bunul caracter. Dacă, de pildă, am făgăduit ceva trebue să-mi țin făgăduința, orice incon-

[1]) „Grăbește-te încet".
[2]) „Un om stăruitor în intențiile sale".

venient ar putea rezulta pentru mine. În adevăr, un om care ia o oare-care hotărâre și nu o execută nu se mai încrede însine. Dacă de pildă, luând hotărârea de a mă scula în fiecare zi de vreme pentru a studia, sau pentru a face cutare sau cutare lucru, sau pentru a mă plimba, mă scuzez în urmă, primăvara, că e încă prea rece dimineața și că aceasta nu mi-ar prii; vara, că e bine de dormit și că atunci somnul îmi este cu deosebire plăcut; și dacă amân astfel din zi în zi executarea hotărârii mele, sfârșesc prin a pierde orice încredere în mine însu-mi.

Ceeace este contrar moralei trebue scos din hotărârile de acest fel. Într'un om rău, caracterul este foarte rău, dar l numim încăpățânare, și chiar atunci ne place să vedem pe cineva executându-și hotărârile și arătându-se stăruitor în ele deși am prefera să-l vedem astfel pentru bine.

Nu se poate pune mult temeiu pe cineva care amână mereu execuția propunerilor sale, ca, de pildă, viitoarea sa convertire. In adevăr un om care a trăit în totdeauna în viciu și care vrea să se convertească într'o clipă, nu poate izbuti; ar trebui o minune ca să devie

de odată aceea ce este acela care toată viața sa s'a purtat bine și care nu a avut decât gânduri bune. Nu te poți aștepta la nimic dela pelerinagii, dela pocăință și dela posturi, căci nu se vede întru cât aceste pelerinagii și alte obiceiuri de acest fel, pot contribui a face dintr'un om vicios un om virtuos.

Ce folos pentru cinste și pentru îmbunătățirea moravurilor de a posti în timpul zilei pentru a mânca mai mult în timpul nopții sau a-și pedepsi corpul prin o pocăință care nu poate contribui întru nimic la convertițea sufletului?

Dacă vrei să întemeezi în copii un ceracter moral, trebae să nu pierzi din vedere condițiunile următoare:

Trebue să le arătăm, pe cât se poate prin exemple și regulamente, datoriile pe cari le au de îndeplinit. Datoriile pe cari copiii le au de îndeplniit nu sunt altele decât datoriile ordinare către sine însuși și către ceilalți. Aceste datorii trebue deci să fie scoase din natura lucrurilor. Trebue deci aici să considerăm mai de aproape:

a.—Datoriile către sine însuși. — Ele nu consistă în a și cumpăra o haină frumoasă, a da mese splendide etc,, deși în îmbrăcăminte și în mese curățenia

trebue căutată. El nu consistă niei în a căuta să ne satisfacem dorințele și aplecările, căci trebue dinpotrivă să ne arătăm foarte măsurați și foarte rezervați, dar să păstrăm în casa noastră o oare-care demnitate[1]), anume aceea care face din om o făptuiră mai nobilă decât toate celelalte. In adevăr e datoria omului să nu desocotiască în propria sa persoană această demnitate a omenirii.

Deci noi uităm această demnitate când de pildă, ne dedăm la băutură, când ne dedăm la vicii contra naturii, când ne aruncăm în tot felul de destrăbălări, etc. lucruri care coboară pe om mai jos decât animalul. Tot așa de contrar demnității omenirii este de a se târî înaintea altora, sau de a i copleși de complimente în speranța de a le căpăta bunele grații prin o purtare atât de nedeamnă.

Demnitatea omenească ar trebui să

[1]) *Demnitate omenească.* — Acest cuvânt nu are uu sens banal pentru Kant, căci toata morala sa s'ar rezuma în grija demnității omenești. „Omul cinstit, lovit de o nenorocire mare pe care ar fi putut-o înlătura, dacă ar fi vrut să-și calce datoria, nu e oare susținut de cunoștința că a menținut și a respectat în persoana sa demnitatea omenească, că nu are a roși de sine însuși și că se poate examina fără teamă?. (Critique de la Raison pratique, partea I-a, cartea I-a.

se facă simţită copiilor în propria lor persoană, de pildă în caz de necurăţenie, care în nici un caz nu stă bine omului. Dar copilul prin minciună se înjoseşte în adevăr sub demnitatea omenească, căci el presupune desvoltată la dânsul facultatea de a cugeta şi aceea de a comunica altora cugetările sale. Minciuna face din om un obiect de dispreţ general şi îi ia în proprii săi ochi stima şi încrederea pe care fiecare ar trebui să o aibă de sine însuşi.

b.—Datoriile către ceilaiţi.— Trebue băgat de timpuriu în mintea copilului respectul de drepturile omului, şi veghiat ca să-l pună în practică. Dacă, de pildă un copil întâlneşte pe alt copil sărac şi îl împinge cu mândrie din calea sa, sau dacă l loveşte, nu trebue să i se spue: „Nu face aşa, căci îl doare pe copil; fii milostiv, e un copil sărac, etc.," ci trebue să-l tratăm la rândul lui cu aceeaş mândrie şi să-l facem să simtă bine cât e de contrară dreptului umanităţii purtarea sa. In ce priveşte generozitatea copiii nu o au de loc. Se poate încredinţa cineva de acest lucru, de pildă, când părinţii poruncesc copilului lor să dea altuia jumătate din plăcinta sa, fără să-i făgăduiască alta; sau nu se supune

sau dacă din întâmplare o face, îşi calcă pe inimă. De altfel nici nu se poate vorbi copiilor de generozitate, pentrucă nu au încă nimic al lor.

Mulţi autori au omis cu totul sau au înţeles rău, ca Crugott, secţiunea moralei care conţine doctrina datoriilor către sine însuşi. Datoria către sine însuşi consistă, după cum s'a spus, în a păstra demnitatea omenirii în propria sa persoană. Omul se cenzurează, aţinându-şi privirile pe ideea omenirei. El vede în această idee un original cu care se compară. Când numărul anilor sporeşte şi când gustul sexului începe a se desvolta, atunci este momentul critic, şi ideea de demnitate omenească este singura în stare de a mărgini pe tână. Trebue să-l înştiinţăm de timpuriu a se ferească de cutare sa cutare luc...

Şcolile noastre sunt aproape cu totu. lipsite de un lucru care ar fi totuşi foar e folositor pentru a întări în copiii sinceritatea, vreau să vorbesc de un catehism al dreptului,[1]) El ar trebui să

[1]) *Drept.* — Dreptul pentru Kant este ştiinţa binelui considerată din punctul de vedere al relaţiilor omeneşti, pe când morala este ştiinţa binelui considerată în sine, sau mai bine în privinţa

conţie, sub o formă populară, cazuri privitoare la purtarea ce este a se avea în viaţa ordinară, şi care ar aduce mereu în mod firesc această întrebare: acest lucru este drept sau nu? Dacă, de pildă cineva, care trebue să-şi achite astăzi creditorul, se lăsă înduioşat la vederea unui nenorocit şi îi dă suma pe care o datoreşte şi pe care ar trebui să o achite, aceasta este oare drept sau nu? Nu, aceasta este nedrept, fiindcă trebue să fii liber de orice datorie pentru a putea practica binefacerea. Dând bani unui sărac fac un lucru meritoriul: dar plătindu-mi datoria nu fac ceea ce trebue să fac. Atară de aceasta s'ar putea pune întrebarea dacă necesitatea poate îndreptăţi minciuna. Nu! nu s'ar putea concepe nici un caz în care să poată fi scuzată, cel puţin în faţa copiilor, cari de altfel ar lua cel mai mic lucru drept o necesitate şi şi-ar permite să mintă des. Dacă ar fi o carte pe felul acesta i s'ar putea consacra cu folos o oră pe zi pentru a învăţa pe copii să cunoască şi să şi ia pe suflet dreptul oamenilor,

intenţiei agentului. Dreptul şi morala întrunite constituiesc ştiinţa moravurilor.

Un catehism al dreptului este deci un catehism al justului şi injustului în relaţiile sociale.

acest ochiu al lui Dumnezeu pe pământ.

Cât despre obligaţia[1]) de a fi binefăcător aceasta ne este decât o obligaţie nedesăvârşită. E mai puţină nevoie de a moleşi decât de a deştepta inima copiilor pentru a o face simţitoare la soarta altuia. Să fie plină, nu de sentiment; ci de ideia datoriei. Multe persoane au devenit în adevăr nemiloase pentrucă, arătându-se odinioară compătimitoare, s'au văzut adezea amăgite. E nefolositor de a vrea să facem pe un copil să simtă partea meritorie a acţiunilor. Preoţi comit adeseori greşeala de a înfăţişa actele de binefacere ca ceva meritoriu. Fără a obiecta că nu putem face nici odată faţă de Dumnezeu decât datoria noastră, se poate spune că nu facem decât datoria noastră făcând bine săracilor. In adevăr, neegalitatea bunu-

[1]) *Merit, Meritoriu.* — Meritul costitue o înălţare morală. Cineva merita atunci când face mai mult decât datoreşte. O asemenea purtare se numeşte meritorie,

[2]) *Obligaţie.* — Obligaţia este ceea ce caracterizează *datoria*. Datoria porunceşte fără a sili. Obligaţia sa deosebeşte prin aceasta de putere şi necesitate. Dar datoria porunceşte fără condiţiune Ea se deosebeşte prin aceasta de regulile interesului şi de maximele prudenţei. Aceasta implică

lui traiu al oamenilor nu provine decât din împrejurări accidentale. Deci dacă eu am avere, nu o datoresc decât întâmplărei împrejurărilor care mi-a fost favorabilă mie sau aceluia ce m'a precedat; şi nu trebue pentru aceasta să ţin mai puţin seamă de totul din care fac parte.

Invidia este aţâţătă în copil, când îl deprindem să se preţuiască după valoarea celorlalţi. El trebue dinpotrivă să se preţuiassă după ideile minţei sale De aceea umilinţa nu este drept vorbind altceva decât o comparaţie a valorei noastre cu perfecţiunea morală. Astfel, de pildă, religia creştină, poruncind oamenilor să se compare cu modelul suveran al perfecţiunii, îi face mai curând mai smeriţi decât îi învaţă smerenia. Este foarte absurd a susţine că umilinţa consistă în a se preţui mai puţin decât alţii — Vezi cum se poartă cutare sau cutare copil! etc. A vorbi asttel copiilor nu este mijlocul de a-i inspira sentimente nobile. Când omul

şi presupune totdeauna că vreau să ating un oarecare scop. Ele sunt *hipotetice*. Datoria este un *imperativ*, şi un *imperativ categoric*. Ceea ce înseamnă că pouruncile sale sunt absolute. „Fais ce que dois, advienne que pourra".

îşi preţueşte valoarea după alţii, el caută sau să se înalţe sau să-i înjosească pe dânşii. Acest din urmă caz este invidia. Atunci nu se gândeşte cineva decât să pună pe socoteala altora tot telul de defecte; căci, dacă ei nu ar fi aici, nu am avea comparaţie de temut între ei şi noi, şi am fi cei mai buni. Spiritul de emulaţie rău aplicat nu produce decât invidie. Cazul în care o emulaţie ar putea servi la ceva ar fi acela în care am vrea să încredinţăm pe cineva că un lucru este practicabil, ca, de pildă când cer unui copil o oare-care lucrare şi când îi arăt că ceilalţi au putut o îndeplini.

Nu trebuie să permitem în nici un chip unui copil să umilească pe alţii. Trebuie să căutăm a înlătura orice mândrie care n'ar aveà alt motiv decât avantajele averei. Dar trebuie să căutăm în acelaş timp să întemeem sinceritatea. Aceasta este o încredere în sine însuşi. Ea pune pe om să şi arate toate talentele într'un mod cuviincios. Trebuie să o deosebim bine de obrăsnicie, care consistă în indiferenţă cu privire la judecata altuia.

Toate dorinţele omului sunt sau formale (libertate şi putere), sau materiale

(relative la un obiect), sau în sfârşit ele se raportează numai la durata acestor două lucruri, ca elementele fericirii.

Dorinţele celui dintâi fel sunt dorinţa onorurilor, acea a puteri şi aceea a avuţiilor. Dorinţele celui de al doilea sunt acele ale folosinţei sexului (sau a voluptăţii), acele ale lucrurilor (sau a bunului traiu) şi acele ale societăţii sau a conversaţiei). Dorinţele celui de al treilea fel în sfârşit sunt iubirea de viaţă, de sănătate, de bogăţie (dorinţa de a fi scutit de griji în viitor).

Viciile sunt sau de răutate, sau de josnicie, sau de îngustime de spirit. Celor din felul întâi aparţin invidia, lipsa de recunoştinţă şi bucuria pricinuită de nenorocirea altuia; celor din felul al doilea, nedreptatea, reaua credinţă (falşifatea), depravarea, fie în risipa banilor, fie în aceea a sănătăţii (necumpătare) şi în cinste. Viciile din felul al treilea sunt asprimea inimii, sgârcenia, lenea (moliciunea).

Virtuţiile sunt de curat *merit*, sau de *strictă* [2], *obligaţie* sau de *nevinovăţie*. Celor

2 *Strict.* — In morală se deosebesc *obligaţiile stricte* şi *obligaţiile largi* sau nedesăvârşite. Obligaţiile stricte sunt acele cari determină o datorie precisă. Ele consistă de cele mai multe ori în a *nu face*. Obligaţiile largi sunt în spaţiul lăsat iniţiativei bunelor voinţi. Câţiva moralişti nu admit această deosebire, sau cel puţin pretind că obligaţiile largi sunt tot atât de obligatorii ca şi celelalte.

dintâi aparţin mărinimia de suflet (care consistă în a se stăpâni pe sine, fie în furie fie în iubirea bunului traiu, fie în aceea a avuţiei), binefacerea, stăpânirea de sine; celor de al doilea, lealitatea, buna cuviinţă şi blândeţea; celor de al treilea în sfârşit, buna credinţă, modestia şi cumpătarea.

Este o chestiune, dacă omul este prin firea sa moraliceşte bun sau rău. Eu răspund că nu e nici bun nici rău, că nu e din fire o fiinţă morală; el nu devine astfel decât atunci când îşi înalţă mintea până la ideile de datorie şi de lege. Se poate spune totuşi că are într'însul din fire apucături pentru toate viciile, căci are înclinări şi instincte cari îl împing într'o parte, pe când raţiunea sa îl împinge în altă parte. El nu ar putea deci să devie moraliceşte bun decât cu ajutorul virtuţii, adică a unei constrângeri exercitate asupra sa însuşi, deşi poate fi nevinovat cât timp patimele-i dormitează.

Viciile rezultă, cea mai mare parte, din pricină că starea de civilizaţie face

violență naturei, și totuși menirea noastră ca oameni este de a eși din starea curată a naturei în care nu ne aflăm decât ca animale. Arta perfectă se reîntoarce la natură.

Totul în educație atârnă de un lucru anume să se stabilească pretutindeni principiile bune, și să știm a le face să fie înțelese și admise de copii. Ei trebue să învețe a substitui groaza de ceea ce este revoltător sau absurd, groazei de ură, fricâ de propria lor conștiință, fricei de oameni și de pedepsele divine, stima de ei înșiși și demnitatea interioară opiniei altuia,— valoarea interioară a acțiunilor valorei cuvintelor și purtarea mișcărilor inimei,— inteligența sentimentului, în sfârșit o pietate senină și de bună voie unei devoțiuni supărăcioase, întunecată și sălbatică.

Dar înainte de toate copiii trebue feriți în potriva primejdiei de a prețui prea mult meritele avuției (merita fortunae).

Depre religie în educație. — Ce idee despre Dumnezeu trebue să inspirăm copiilor. — Raporturile între morală și religiune.

Dacă examinăm educația copiilor în legătura sa cu religia, cea dintâi chestiune este de a ști dacă este cu putință de a băga de timpuriu în mintea copiilor ideile religioase. Acesta este un punct de pedagogie asupra căruia s'a discutat mult. Ideile religioase presupun în totdeauna oare-care teologie. Deci cum să predai o teologie tineretului, care, departe de a cunoaște lumea, nu se cunoaște încă pe sine însuși? Cum ar puteà tineretul, care un știe încă ce este datoria, să înțeleagă o datorie imediată către Dumnezeu? Ceea ce este sigur, este că, dacă s'ar puteà întâmplà ca copiii să nu vadă niciodată un act de venerație către Ființa supremă și chiar să nu audă niciodată pronunțând numele lui Dumnezeu, ar fi atunci conform cu ordinea lucrurilor de a le atrage mai întâi atenția asupra cazurilor finale și asupra celor ce convin omului, de a exercita astfel judecata lor, și de a-i instrui asupra ordinei și a frumuseței scopurilor naturei, a adăogà apoi o cunoștință încă mai întinsă despre siste-

mul lumii, şi de a le trezi mai întâi prin acest mijloc ideea unei fiinţe supreme a unui legiuitor. Dar fiindcă aceasta nu se poate în starea actuală a societăţii, fiindcă nu putem face ca ei să nu audă rostindu-se numele de Dumnezeu şi să nu fie martori la demonstraţiile devoţiunei către dânsul, dacă am vrea să aşteptăm pentru a i învăţa ceva despre Dumnezeu, ar rezulta pentru dânşii sau o mare indiferenţă, sau nişte idei falşe ca de pildă frica de puterea divină. Deci, fiindcă trebue să evităm ca această idee să se strecoare în imaginaţia copiilor, trebue, pentru a i feri de dânsa, să căutăm de timpuriu a le băgă în minte idei religioase. Totuşi aceasta nu trebue să fie o afacere de memorie şi de imitaţie, o maimuţărie curată, ci calea aleasă trebue să fie totdeauna potrivită cu natura. Copiii vor înţelege, chiar fără a avea ideea abstractă a datoriei, a obligaţiei, a bunei sau a relei purtări, că este o lege a datoriei, că nu comoditatea, folosul sau alte consideraţii de acest fel sunt acele cari o determină, ci ceva general care nu se regulează după capriciile oamenilor. Dar însuşi dascălul trebue să şi facă această idee.

Mai întâi trebue să le atribuim toate

lui Dumnezeu în natură şi apoi să-i atribuim chiar natura însăşi. Se va arăta, de pildă, în primul loc, cum totul este dispus pentru păstrarea speciilor şi echilibrul lor, dar departe şi pentru om, astfel ca să poată el însuşi lucra pentru fericirea lui.

Cel mai bun mijloc pentru a face mai întâi lămurită ideea de Dumnezeu, ar fi să căutăm o analogie cu aceea a unui tată de familie sub supravegherea căruia am fi aşezaţi; ajungem astfel foarte bine a concepe unitatea oamenilor pe care ne-o reprezentăm ca formând o singură familie.

Ce este deci religia? Religia este legea care stă în noi, întru atât cât îşi primeşte influenţa asupra noastră dela un legiuitor şi dela un judecător; este morala aplicată la cunoştinţa lui Dumnezeu. Când religia nu se uneşte cu moralitatea, ea nu este decât un mod de a solicita favoarea cerească. Cântările, rugăciunile, frecventarea bisericilor toate aceste lucruri nu trebue să servească decât a da omului puteri noui şi un nou curaj pentru a lucrà la îmbunătăţirea sa: ele nu trebue să fie decât expresia unei inimi însufleţite de ideea

datoriei. Acestea nu sunt decât niște pregătiri pentru operele bune, și nu putem plăcea Ființei supreme decât devenind mai buni.

Cu copiii trebue să începem prin legea pe ca i o au într'înșii. Omul este vrednic de disprețuit în propriii săi ochi cand cade în viciu. Acest dispreț își are principiul în sine însuși și nu în acea considerație că Dumnezeu a oprit răul; căci nu este necesar ca legiuitorul să fie în acelaș timp autorul legii. Astfel un domnitor poate oprì furtul în Statele sale fără ca pentru aceasta să poată fi considerat ca autorul opririi furtului. Omul învață astfel a recunoaște că numai buna sa putere îl poate face vrednic de fericire. Legea divină trebue să pară totdeauna ca o lege naturală, căci ea nu este voluntară. Religia intră deci în moralitate.

Dar nu trebue început cu teologia. Religia, care este întemeiată numai pe teologie, nu ar puteà conținea ceva moral. Cu dânsa nu am puteà aveà ca sentiment decât frica, pe deoparte, și speranța răsplății de cealaltă parte ceea ce nu va produce decât un cult superstițios. Trebue deci ca moralitatea să

precedeze și ca teologia să o urmeze și aceasta este ceea ce se numește religie.

Legea considerată în noi se numește conștiință.[1]) Conștiința este aplicarea acțiunilor noastre la această lege.

Mustrările conștiinței vor rămânea fără efect, dacă nu le considerăm ca pe reprezentanții lui Dumnezeu, al cărui scaun, măreț este foarte înălțat deasupra noastră dar care a și stabilit în noi un tribunal. Dar pe de altă parte, când religiunea nu se unește cu conștiința morală, ea este și atunci fără efect. După cum s'a mai spus, religia, fără conștiința morală, este un cult superstițios. Credem a servi pe Dumnezeu, lăudându-l, de pildă, celebrându-i puterea, înțelepciunea, fără a ne gândi să îndeplinim legile divine, fără chiar să cunoaștem această înțelepciune și această putere și fără a le studia. Căutăm în aceste laude ca un narcotic pentru conștiința noastră, sau ca un căpătâiu pe care sperăm să ne odihnim liniștiți.

Copiii nu ar putea înțelege toate ideile religioase dar putem totuși să le

---

1 *Conștiința.* — Este legea considerată în noi, zice Kant; ca ne dictează purtarea ce trebue să o avem și judecă pe aceea care am avut-o.

băgăm în minte câteva; numai că ele mai trebue să fie mai mult negative decât pozitive. E nefolositor ai face să recite nişte formule, şi chiar aceasta nu poate decât să le dea o idee falşe despre evlavie. Adevăratul chip de a cinsti pe Dumnezeu, este de a lucrà potrivit după voinţa lui Dumeezeu şi aceasta este ceea ce trebue să învăţăm pe copii. Trebue să veghiem, în interesul copiilor cât şi pentru noi înşine, ca numele lui Dumnezeu să nu fie atât de des profanat. A-l invoca în dorinţele pe cari le formăm, fie chiar cu o intenţie pioasă, este o adevărată profanare. De câte ori oamenii pronunţă numele lui Dumnezeu ar trebui să fie pătrunşi de respect, şi de aceea ei ar trebui să uzeze rar de dânsul, şi niciodată în mod uşuratec. Copilul trebue să înveţe a simţi respect pentru Dumnezeu, mai întâi ca stăpân al vieţii sale şi al lumei întregi, apoi ca protector al oamenilor, şi în sfârşit ca judecător al lor. Se zice că *Newton*[1]) se reculegea în totdeauna

1. *Newton (Isaac)* 1642—1727.— Principalele sale titluri de glorie sunt: descoperirea *binomului* care-i poartă numele; acea a *calculului infinitesimal*; — acea a principalelor legi ale opticei; — aceea a legei *gravitaţiunei universale*. Acest mare învăţat erà şi filosof.

un moment când pronunţà numele lui Dumnezeu.

Lămurind totdeodată în mintea copilului ideea de Dumnezeu şi acea a datoriei, îl învăţăm a respecta mai bine îngrijirile luate de Dumnezeu cu privire la făpturile sale, şi îl păzim de apucătura sa pentru distrugere şi cruzime, care simte plăcere a chinuì în atâtea feluri animalele mici. In acelaş timp tineretul ar trebuì învăţat a descoperì binele în rău, arătându-i de pildă, în animalele de pradă şi în insecte nişte modele de curăţenie şi de activitate. Ele amintesc oamenilor răutăcioşi respectul legei. Pasările cari urmăresc viermii sunt apărătoarele grădinilor, etc.

Despre pubertate şi despre conştiinţele noui pe care ea le conportă. — Despre deosebirea pe care începe s'o facă copilul între ranguri şi despre inegalitate între oameni. — Sfeturi generale.

Trebue deci să băgăm în mintea copiilor câteva idei despre Fiinţa supremă, pentru ca, atunci când văd pe alţii ru-

gându-se, etc., să poată şti pentru cine şi pentru ce se face astfel. Dar aceste idei nu trebue să fie decât foarte puţin numeroase, şi după cum s'a spus, pur negative. Trebue să începem a le băga în minte chiar din frageda copilărie, dar totodată trebue să luăm seama să nu stimeze pe oameni pupă practica religiei lor; căci cu toată deosebirea de religie, pretutindenea este unitate de religie.

Vom adăogà, ca concluzie, câtevà observaţiuni, cari sunt cu deosebire la adresa copiilor cari intră în adolescenţă.

In epoca aceea tânărul începe a face unele deosebiri pe cari nu le făcuse mai înainte. Acestea sunt *în primul loc* deosebirea sexelor. Natura a aruncat oare cum asupra acestui lucru vălul tainic, ca şi cum ar fi aci un lucru cari nu ar fi decent pentru un om şi care n'ar fi în el decât o nevoie animală. Ea a căutat să-l unească cu orice fel de moralitate posibilă. Chiar naţiunile sălbatice se poartă întru aceasta cu un fel de pudoare şi de reţinere. Curiozitatea copiilor adresează uneori persoanelor mari nişte întrebări în această privinţă...; dar li se răspunde lesne, sau dându-le răspunsuri cari nu înseamnă

nimic, sau spunându-le că acestea sunt nişte întrebări de copii.

Desvoltarea acestor aplecări la adolescent este mecanică; şi, ca în toate instinctele cari se desvoltă în el, ele nici n'are nevoie pentru aceasta de cunoştinţa vreunui lucru. Este deci cu neputinţa a menţinea pe adolescent în neştiinţa şi în nevinovăţia ce este legată de acest lucru. Prin tăcere nu facem decât să agravăm răul. Aceasta este ceea ce ne arată educaţia strămoşilor noştri. In educaţia timpurilor noastre, admite cu dreptate că trebue să vorbim adolescentului de acest fel de lucru fără înconjur şi într'un mod limpede şi precis. Acesta este fără îndoială un punct delicat, fiindcă nu se face uşor din el un subiect de convorbire publică. Dar totul va fi bine făcut dacă i se vorbeşte de dânsul într'un mod serios şi demn, şi dacă îi pătrunde aplecările.

Al treisprezecilea şi al paisprezecilea an este de obiceiu epoca în care aplecarea pentru sex se desvoltă în adolescent (când aceasta se întâmplă mai de timpuriu, cauza este că copiii au fost depravaţi şi perduţi prin pilde rele). Atunci şi judecata lor este formată, şi

natura i-a pregătit tocmai pentru timpul în care putem vorbi cu dânşii despre aceasta.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Adolescentul să înveţe de timpuriu a arăta celuilalt sex respectv ce i se datoreşte, a merita din parte-i stima acestui sex prin o activitate lăudabilă şi a aspira astfel la cinstea unei uniri fericite.

O *a doua* deosebire pe care adolescentul începe a o face pe timpul când intră în lume, este aceea care rezultă din distincţia rangurilor şi din neegalitatea oamenilor. Cât timp rămâne copil nu trebue să-l facem să o observe. Nu trebue nici chiar să-i îngăduim a da porunci slugilor, i se poate spune întotdeauna ; „Noi le dăm pâine, şi de aceea ne ascultă ; tu nu vrei să faci aşa, ei bine ; nu avem nevoie să te ascultăm". Copiii nu ştiu nimic despre această deosebire, dacă părinţii nu le dău ei înşişi ideea despre dânsa. Trebue arătat adolescentului că neegalitatea oamenilor este o dispoziţie care provine din aceea că unii oameni au căutat să se deosebească de ceilalţi prin oarecari

avantagii. Conştiinţa neegalităţii oamenilor în neegalitatea civilă poate să-i fie încet încet băgată în minte.

Tânărul trebue deprins să se preţuiască în mod absolut şi nu după alţii. Stima altuia, în tot aceea ce nu constitueşte întru mic valoarea omului, este o afacere de vanitate. Afară de aceasta trebue să-l învăţăm a avea cunoştiinţă în orice lucru, şi a se sili nu numai să pară, ci să fie. Deprindeţi-l să vegheze ca, în nici o împrejurare în care şi-a luat odată o hotărâre, ea să nu devie o hotărâre deşartă ; mai bine ar fi să nu ieie nici una, şi să lase lucrul în suspensie : învăţaţi-l cumpătarea în privinţa împrejurărilor exterioare şi răbdarea în lucrări : *sustine et abstine*, —învăţaţi-l şi moderaţia în plăceri. Când nu dorim numai plăceri, ci când ştim a fi şi răbdători în muncă, ajungem un membru folositor comunităţii şi suntem scutiţi de necazuri.

Mai trebue învăţat tânărul să se arate vesel şi bine dispus. Seninătatea inimei rezultă în mod natural din o conştiinţă tără cusur.—Recomandaţi-i egalitatea de dispoziţie. Prin deprindere putem ajunge să ne arătăm întotdeauna bine dispuşi în societate.

Trebue să ne deprindem a considera multe lucruri ca niște datorii. O acțiune trebue să-mi fie scumpă, nu pentru că se potrivește cu aplecarea mea, ci pentru că făcând-o îmi îndeplinesc datoria.

Trebue desvoltată iubirea altuia și în urmă toate sentimentele cosmopolite. Este în sufletul nostru un lucru care face să ne interesăm; 1° de eul nostru: 2° de cei cu care am fost crescuți și 3) chiar de binelc obștesc. Trebue să deprindem pe copii cu acest interes și să facem ca el să le încălzească sufletele. Ei trebue să se bucure de binele obștesc, chiar dacă acesta nu ar fi în avantajul patriei lor sau al lor propriu.

Trebue să-i exercităm să nu dea decât o slabă importanță folosinței de plăcerile vieții. Se va înlătura cu chipul acesta frica copilărească de moarte. Trebue arătat tinerilor că folosința nu dă atât cât făgăduește.

Trebue în sfârșit să le atragem luarea aminte asupra necesității de a-și regulà în fiecare zi propria lor socoteală, pentru ca să poată la sfârșitul vieței lor prețuì valoarea dobânditâ.

TABLA DE MATERII

Emanuel Kant . . . . . pag. 3

Introducere . . . . . » 107

A. După educația fizică . . . . . » 119

B. După educația practică . . . . . » 142

„DESPRE EDUCAȚIE"

vorbește

marele

cugetător și

om de știință

HERBERT SPENCER

în No. 45 din

„BIBLIOTECA PENTRU TOTI"

Prețul Lei 10.—

CETIȚI
operele scriitorului plin
de haz
care este
ION CREANGA
Traduse în englezește
povestirile lui au plăcut
mult lumii cititoare din
Anglia.
Se poate ca noi ro-
mâni să nu-l cunoaștem?
Consultați catalogul
BIBLIOTECII PENTRU TOTI

A apărut în:
Editura Librăriei „UNIVERSALA", Alcalay & Co.
27, Calea Victoriei, 27

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

RONETTI ROMAN

MANASSE

DRAMA IN PATRU ACTE

Prețul 10 Lei

Ce este arta

Ce este arta s'ar cuveni să ştie or care om, care s'ar supăra dacă i-ai spune că nu e cult. Arta a 'nceput să dobândească la noi tot mai multă însemnătate. A început să se ştie, că o ţară poate pieri, dar că arta acelei ţări şi acelui neam, creiată de oameni de geniu, nu va pieri.

Aproape tot timpul anului sânt în Bucureşti expoziţii peste expoziţii de pictură. Muzeul Simu ar face cinste orcărui oraş din apus. Monumentele se înmulţesc pe pieţele publice. Este nevoe să ştim toţi ce este arta, dintr'un izvor sigur, dela o competenţă. In *„Biblioteca pentru toţi"* sânt două cărţi cari laolaltă fac o singură operă, cărţi în care se desluşeşte frumos şi pe înţelesul tuturora, dar nu vulgar, ce este *Arta*.

Fără pedanterie, plăcut, cu înlesnire, ni se arată, cu modele eterne, din timpii cei mai depărtaţi până în zilele noastre, cu 42 de ilustraţii, arta cea mare, biruitoarea morţii.

Autorii, **Pécaut** şi **Baude**, merită slava noastră a tuturora. (Numerele 50 şi 56).